

* v * a * g * o * s *

MĒNESINIS KULTŪROS ŽURNĀLAS

V

For private circulation only
Uchte • 1946

Nr. 5	RUGSEDIS - SPALIU	UCHTE
-------	-------------------	-------

Fautos inventé

J. A. V.-bės švenčia savo Nepriklausomybės šventę, paskelbtą 1776 m. liepos 4 dieną. Toji Nepriklausomybės Deklaracija yra padariusi nepaprastai gilaus įspūdžio visam pasauliui savo naujoviška dvasia. J. A. V.-bių Nepriklausomybės paskelbimo deklaracijoje naujai nuskambėjo tokie žodžiai: "Visi žmonės turi lygias ir nepažeidžiamas teises gyvenimui, laisvei ir laimei." Šios deklaracijos dvasia praskriejo ir vandenyną, stiprindama bebrestantį naujoms idėjoms pasireikšti kraštą - Prancūziją. Didžiosios revoliucijos metu paskleisti tieji laisvės, lygybės ir brolybės šūkiai turėjo įtakos ne

tik Europos valstybėms, bet ir visam pasauliui. Todėl Prancūzija pasirinko švęsti Bastilijos paėmimo dieną – Liepos 19 dieną. Bastilijos tvirtovė ne tik prancūzuose yra visokeriopos priespaudos simbolis, bet ir nukeltinė prasme visų plačiausiai vartojama priespaudai, laisvių suvaržymui pažymėti.

Kiekviena tauta tautinės šventės pasirinkimo dieną visam pasauliui daug pasako dėl jos siekimų bei idealų. Pavyz - džiui, kaizerinė Vokietija šventė rugsėjo 2 dieną ir sausio 18 dieną. Ką gi tos pasirinktosios dienos bylojo vokiečių tau - tai ir pasauliui ? O gi rugsėjo 2 diena buvo per Prūsų - Pran - cūzų karą Prancūzijos tvirtovės Sedano kapituliacijos diena, kada į vokiečių nelaisvę pateko Prancūzijos imperatorius Na - poleonas III. sausio 18 d. Vokietija buvo paskelbta imperi - ja. Šis paskelbimas įvyko Versalyje Veidrodžių salėje, atplė - šus iš Prancūzijos Alzasa ir Lotaringiją po 1870 - 1871 m. karo.

Čia suminėtos trijų didžiųjų valstybių tautinės šventės parodo tautų pasirinktąjį idealą, kurį skiepija ateinančioms kartoms siekti ir praeityje atsiektus laimėjimus puoselėti bei išlaikyti.

Dabar iškyła klausimas, kuriais sumetimais lietuvių tauta pasirinko švęsti rugsėjo 8 dieną - Vytauto vainikavimo dieną - tautos šventę. Griežtai galima pasakyti, jog tai buvo padaryta ne monarchistiniais sumetimais, nes Vytauto vainikavimas dėl jo mirties ir neįvyko. Jei čia būtų buvę monarchistiniai sumetimai, tai lietuvių tauta tautos šventei galėjo pasirinkti karaliaus Mindaugo vainikavimo dieną.

Kiekviena generacija palieka kitoms savo patyrimus bei
laimėjimus, kuriuos būsimos kartos nori išlaikyti.

Koki gi ypatinga palikina Vytautinė Lietuva paliko mūsų laikams, jog atsikūrusi Nepriklausoma Lietuva rado reikalo tatau net tautos švęte atžymėti, kad tuo būdu tautoje kuo plačiausiai paskleisti ano laiko įsidėmėtinus atsiekinus.

Ligi Vytautas laikų Lietuva buvo paskirų valstybių junginys. Didžioju buvo laikomas tasai kunigaikštis, kuris valdė Vilniaus miestą ir jo sritį, kadangi Vilnius buvo laikomas valstybės centru. Sritinių kunigaikščių priklausomumas buvo ne didelis. Vytautas Didysis pirmasis užsibrėžė panai - kinti sritines kunigaikštijas, ko jis ir buvo atsiekęs. Tiesa, pasitaikydavo, jog ir jo valdymo metu sritiniai kunigaikščiai palikdavo ir toliau valdyti savo kunigaikštijas, bet jų vald - džios charakteris Vytauto metu buvo visiškai kitoks, negu anksčiau. Taigi, natome, jog Vytautas valstybės teritoriją sujungė į vieną politinį vienetą ir palaidą patrimonialinę valstybę perorganizavo į centralizuotą teisinę valstybę. Šitame valstybės perorganizavimo darbe ir glūdi vienas iš didžiausių Vytauto Didžiojo nuopelnų. Kiekvienas valdovas kuris įvykdė valstybės sujungimą, ar tai senovės Egipte - Menes, ar Babilonijoje - Hamurapi, istorijos už tuos nuopelnus būva atitinkamai mininas ir pagerbiamas, nes tokie valdovai, lyg atspėdami tau - tos troškiną, visiems laikams palicka testamentą išsaugoti valstybės nepriklausomumą.

Anuomet Lietuvos valstybės gyvenimo nenormavo tautinė politika, bet dinastiniai interesai, kadangi anais laikais tautos savoka dabartine prasme dar neegzistavo.

Po Krėvos unijos Jogaila galvojo valdyti ne tik Lenkiją, bet ir Lietuvą, tačiau Vytautas tam buvo priešingas ir ieš-

kojo būdų sugrąžinti Lietuvai savarankiškumą. Kadangi Vytauto norai sutampa su mūsų dabartinėmis tautinėmis aspiracijomis, todėl aukščiau suminėtieji jo valstybės jungimo veiksmai ypač turi būti išryškunami visoms lietuvių tautos kartoms.

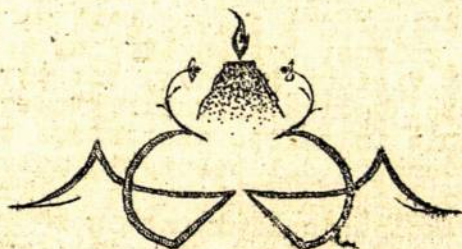
1382 m. Vytautas, pabėgdamas iš Krėvos pilies pas kryžuočius, buvo visa ko netekęs ir jam paliko tik viena viltis svetimųjų pagalba atgauti savo tėvų palikimą. Jei Kęstučiui gyvan esant, kryžuočių ordinas, norėdamas lietuvių jėgas suskaldyti, buvo sudaręs su Jogaila sutartį nepulti jo valdų, tai vėliau kryžuočiai maloniai pakeitė partnerių ir galvojo pasinaudoti Vytautu ir įsigyti jiems ypatingai reikalingus žemiškosios plotus, kurie įgalintų sausumą susijungti abiejoms kryžuočių šakoms į vieną valstybę. Dėl šios kryžuočių ordino politikos Handbuch d. deutsch. Geschichte rašo: "Ne ordinas laimėjo, pakeitęs partijų politiką, bet Vytautas. Jis atskyrė ordiną nuo Jogailos. Vytautas darė tik taktišką manevrą, bet suteikė ordinui pastovios taikos."

Atsietęs nuo kryžuočių ordino, Vytautas ne tik nenu-
traukė su juo kovos, bet priešingai kovojo sustiprintu būdu,
vartodamas ir moderniškus kovos metodus, k. a. užsienyje pro-
pagandą ir diplomatiją. Žinodamas ordino politikos tikslus su-
jungti prūsieškuosius kryžuočius su livoniška dalimi, jis su-
manė ne tik sutrukdyti šių tikslų įvykdymą, bet visiškai at-
renti germanišką plitimą į rytus, nes jau ir tada ordinas buvo
ganėtinai užėmęs lietuvių ir slavų gyvenamų žemių. (1943 m. lie-
pos mėnesį Rosenberg pasidžiaugė, jog germanų tūkstantmetinės
svajonės per šį karą tapo įvykdytos). Todėl abu lietuviai val-
dovai Vytautas ir Jogaila parengė kryžuočių ans Tannenbergą -
Žalgirio kautynės, po kurių ilgiems anšiams buvo sutrandytas
germanų smelkinasis į rytus. Nors 1945 m. liepos mėn. 15 d.
transliuojant iš Krokuvos Tannenbergo kautynių minėjimą, kaip
rusai, taip ir lenkai kėlė tai kaip slavų laimėjimą prieš ger-
manus, visiškai nutylėdami lietuvių vaidmenį tuose įvykiuose.
Tačiau šį istorinių faktų klastojimą galima paaiškinti Voltai-
ro posakiu: "Kur nėra laisvės, ten nėra ir objektyvios isto-
rijos".

Germanų veržinosi į rytus sutrandynas taip pat yra įsidėmėtinas dabartinėms kartoms. Ordinui nusilpus, ne tik buvo atgauti žemaičiai, pradžioje, - po 1411 n. Torno taikos - Vytautui lygi gyvos galvos, bet po 1422 n. Melno taikos žemaičiai buvo atgauti visiškos laikams, bet užtat teko atsiskirti Klaipėdos krašto. Tačiau ir tada Vytautas nebuvo patenkintas vakarų sienomis ir turėjo užsibrėžęs tikslą jas koreguoti. 1413 n. per derybas dėl belaisvių Salyne Vytautas pareiškęs: "Prūsai yra taip pat mano tėvų palikimas, mano protėvių žmonė ir aš reikalausiu ligi pat Osos" (Gr. Valančius - Lietuva ir Karaliaučius kraštas, psl. 90). Arba vėl, kryžiuočių pranešimu bajoras Nigaila ordino maršalkos akyvaizdoje reiškęs, kad kunigaikštis (suprask Vytautas) dabar traukiasi į Ragainę, paskui į Karaliaučių, nes tos žmonės kitados priklausiusios Lietuvai.

Nors lietuvių ekspansija į rytus pareikalavo iš Lietuvos daug jėgų, bet reikia pripažinti, kad rytuose taip pat buvo rasta atrama kovai su germaniškuoju pasauliu ir totoriais.

Per tautos šventę, kuri siejasi su Vytauto Didžiojo as-
nenimi, nepakaktų suminėti moderniesios valstybės įkūrimą ir

Kituose Lietuvos miestuose ir miesteliuose tik XIX a., dar baudžiavų laikais, o ypačiai baudžiavas jau panaikinus ėmė ten rasti lietuvių amatninkų, vėliau ir kromininkų, kurie nuo spaudos grąžinimo vis darėsi atsparesni lenkiškai politūrai, savarankiškesni ir sąmoningesni lietuviai ir vis plačiau įsitraukė į tautiškai susipratusių kunigų ir pasauliečių šviesuolių vadovaujamą tautinį gyvenimą, taip jog nepriklausomybės atgavimo išvakarėse bemaž visur jau vietos gyvenime lietuviai pirmavo arba vis plačiau įsitvirtindavo, aiškiai jausdamiesi tikrais vietos šeimininkais, o lenkybė vis siaurėjo ir nyko. Tik tai pietiniuose ir iš dalies rytiniuose tautinės Lietuvos miestuose ir miesteliuose – Suvalkuose, Seinuose, Lydoje, Ašmenoje, Trakuose ir kt. – lietuviai vis dar buvo atsilikę nuo lenkų, kurie ten gilesnes buvo įleidę šaknis, rendamiesi lenkais kunigais ir veikdami miestan traukiančius nesusipratusius sodiečius gudus bei apgudėjusius lietuvius.

Šiaip ar taip, Lietuvos miestėnijos aplenkėjimas ilgesnį ar trumpesnį laiką nemažai sunkino XIX-XX a. tautinį lietuvių kilimą ir jų tautinę konsolidaciją, o jo padariniai, su I-oju Pasauliniu Karu prasidėjus lietuvių tautos grumtynėms su kaimynais dėl Lietuvos nepriklausomybės grąžinimo ir įtvirtinimo. Lietuvai, čia nemažai yra pakenkę, sukliudydami jai sutraukti savo valdžion visas savo tautinio ploto sritis ir įtraukti visus lietuvius į bendrąjį tautinį gyvenimą. Įeidami į lietuvių tautos darbą, Lietuvos miestėčiai tuoju aktingai ir svariai ėmė jame reikštis greta su kitomis tautos grupėmis, tuo tarpu kai jos nusiųtų ilgametis lenkinimas ir (trumpesnis) rusinimas, ne ką yra davę vietos kultūrai, o taip pat lenkų ar rusų tautai. Bene reikšmingiausias Vilniaus miesto indėlis bendron lenkų kultūron – konservatyvusis lenkų publicistas ir estettikas Žydas Julius (Judel) Klaczko, o rusų kultūron – žymus skulptorius Žydas Mark Antokolskij, Vilniuje pastatęs pavergusios Lietuvą Rusijai carės Kotrynos II paminklą, 1915 m. besitraukiančių iš Vilniaus rusų nuimtą ir nušvežtą.

Aplenkinti vienas ir kitas Lietuvos visuomenės grupės, ypačiai miestiečius, o Lietuvos rytuose ir pietuose ir sodiečius, nemažai padėjo katalikų Bažnyčia, ne pati per save, nes ji per amžius atlieka pamaldas lotynų kalba ir reikalauja iš kunigų cum vulgo vartoti pamokymui šiojo kalbą, tarptautininkai jezuitai mokyklas turėjo lotyniškas, bet pamokslams ir raštui net Vilniuje nevengė lietuvių kalbos, steigdami ir aprūpindami parapijas Lietuvoje karaliai priimdavo reikalą kunigui Lietuvoje nokėti lietuviškai, - tik lenkiškoji Bažnyčios mokslo redakcija, kurią jam teikė iš Lenkijos atvyksta kunigai, ilgai Lietuvos kunigijoje dominuoja, ir pasauliečiai, savaip jį kreipianti pritaipdavo lietuviams kaip "lenkiškoji katalikybė". Lengviau negu kitą ką pridama, ilgai ji tepritaipdavo tik vietos klebonijoms, dar ir tuomet

1795 m. užnemunės plotų atkirtimas nuo Lietuvos ir

[illegible]

ninkų ir kunigų palaikomomis, lenkiškomis mokyklomis. Tuo būdu ne tik aplink Vilnių, bet ypačiai į pietus ir pietryčius nuo jo nutautėjo ištisos parapijos. Daugelyje tųjų vietų, kur bažnytinis katalikų surašymas 1850 m. teberodė lietuviškai kalbančius parapičius, trečioje kartoje tekalbėjo gudiškai arba lenkiškai ir tik lietuviškos pavardės teišdavė jų kilmę. Tačiau stiprėjęs tautinis lietuvių atgimimas su jų šviesuo - menės įsigyvenimu ir susiorganizavimu Vilniuje ėmė gyviau reikštis ir Vilniaus krašte, kur lietuvių kaimas ėmė reika - lautį savo kalbai teisių visų pirma bažnyčioje, dėl ko kil - davo susirėmimų su lenkų agitatoriais, dvarininkais, bajorė - liais ir kunigais bei tamsesniais sulenkėjusiais parapičiais, muštynių bažnyčiose (kai kurie dvarininkai samdydavo žmones lenkiškai giedoti ir perrėkti lietuviškai giedantiems), byli - nėjimosi, karštų ginčų lietuvių ir lenkų spaudoje, bet ir sie - kias išplėsti čia savo "stan posiadania" ir sulenk-inti kiek galima platesnį ruožą tarp Vilniaus ir Lenkijos lenkų veiki - mas vis dažniau gavo patirti kaskart tvirtesnę Vilniaus kraš - to lietuvių atsikirtimą, ne tik jų savo kalbos teisių gynimą, bet ir reikalavimą grąžinti jiems paveržtas iš jų kalbines po - zicijas (panašiai ir užnemuniniame Seinų krašte). Taip lietu - viams beginant savo teises Lietuvos bažnyčiose prieš lenkų pre - tenzijas ir tautinį agresingumą užklupo juos I-sis Pasaulinis Karas.

TRADICINĖ LENKŲ PAŽIŪRA Į LIETUVIŲ
TAUTĄ IR ATSIKURIANČIOS LENKIJOS
VALSTYBĖS POLITIKA LIETUVOS ATŽVILGIU.

Besantykiaudami per unijinius šimtmečius su lietuviais ir besistengdami tarpusavius dviejų tautų saitus panaudoti savo pozicijų sustiprinimui, įtvirtinimui ir išplėtimui Lietuvoje, lenkai savotiškai nusistatė Lietuvos ir lietuvių atžvilgiu, kas nemažai svėrė tų tautų santykiuose nepriklausomybės praradus ir vėliau, abiem tautom valstybiškai atsikūriant, labai apsunkina tarpusavį jų susipratimą, patį valstybinį jų atsikūrimą ir tarpusavio santykių nustatymą.

Lietuvai kadaise buvus valstybei nuo jūrų ligi jūrų, jai susirišus su Lenkija šioji (Lenkija) drauge su anosios valdomis, o vėliau anas dar savo naudai apkarpiusi, ėmė jaustis ir sakyties patį esanti "od morza do morza", savaip interpretuoti dualistinę unijinės valstybės sandarą ir laikyti Lietuvą savo provincija, kas nekartą sukeldavo Lietuvos bajorų pasipiktinimą ir protestus. Tačiau, nors 1791 m. Varšuvos seimas griežtai buvo paneigęs valstybinį dualizmą ir savo konstitucijos raštu tikrai bemaž visiškai jį likvidavęs, ne tiek šios gegužinės konstitucijos dvasia veikė XIX a. aplenkėjusius ir sulenkėjusius Lietuvos bajorus ir nustatė jų santykius su Lenkija, kiek dualistinės 1569 m. Liublino unijos tradicijos, su kuriomis ir lenkų politikams kaskart tekdavo susidurti ir šiaip ar taip skaityties. Reikšminga, jog 1791 m. konstitucijai kiek pakeliant miesčioniją, Lietuvos sostinės Vilniaus ir iš dalies Kauno, Gardino miestų tiek lenkiškoji, tiek aplenkėjusi miesčionija XIX-XX a. ne tik lenkiškiau, bet ir provincioniškiau už Lietuvos bajorus sakosi ir savo žyglais pasireiškia, savo santykius su Lenkija ne tiek 1569 m. liubliniškėje, kiek 1791 m. varšuviškėje dvasioje stengdama si nustatyti, tuo remdama jos agresingus žygius prieš Lietuvą, versdama nuosaikingesnius, liubliniškiau nusistačiusius Lietuvos bajorus

nusilenkti šiam "patriotiškesniam" miesčionių nusistatymui ir toliau regintiems Lenkijos politikams sukliudydama rasti tik - resnį kelią susipratimui su Lietuva negu ją traktuojant, kad ir nevisad klusnia Varšuvai, savo provincija.

Lenkijos ir Lietuvos valstybė buvo bajoriškoji valstybė, kurioje bajorai tesudarė tautą (naród szlachecki), tiek unijiskai dar dviem, labiau teritorinėm (Lenkijos ir Lietuvos), negu etninėm (lenkų ir lietuvių) tautom tesuprantamą, tiek ir vėliau vienon vis labiau suartėjančią. Bebrangindami Bažnyčios ir mokslo, tikriau čia mokyklos, lotynų kalbą, lenkų bajorai viešai ją kėlė ir vartojo, bet jų kasdienė lenkiškoji kalba ne tik buvo pavertusi Lenkijoje rašto ir viešojo gyvenimo kalbą lotyniškai lenkišku makaronizmu, kuriuo ji ilgai nestengė nusikratyti, bet Lietuvoje dar išstūmė – slaviškai katalikiškoji – iš valstybinio ir viešojo gyvenimo rašto rusenišką, lyg slaviškai pravoslavišką, tad ir čia virto viešąja bajorų kalba. Nors Lietuvos bajorai negreit tesiskyrė su paveldėta iš tėvų lietuviškąja (rusėnai – gudiškąja ir ukrainiškąja) kalba, bet šioji bajorų visuomenėje buvo laikoma tik pakenčiamu naminiu (šeimos) reikalu, kultūrinio atsilikimo požymiu, lyg ir pagoniškomis atrūgomis, tamsumo, ne kokios tautybės reiškiniu, kuriuo apsišvietę, apsitrynę turėję kratyties, o kas besakyti apie lietuvių kaimiečius, kurių ne tik nesuprantama, tad tik "lyg ir" kalba, bet ir kitokis negu lenkų ar rusėnų kaimiečių būdas, kitokia laikysena ir "keisti", tad "pagoniški" papročiai lenkų nebuvo laikomi kokia tautybine atskiryste, tik subordinuojami tos pat bajorijos, tad bendrai (lenkų) tautai ir tautybei.

XVI-a. amžius amžiuje Lietuvos bajorų tarpe kilus susidomėjimui sena savo protėvių kalba, bet šiai teįsitvirtinus rašte ir moksle tik tariamai savo "motiniškosios" lotynų kalbos pavidalu, per du šimtmečius tik Bažnyčios (kunigų) ir tikybos reikalams lietuviškieji raštai tebuvo skiriami ir nekėlė lenkų dėmesio. Prasidėjęs XIX a. tautinis lietuvių atgimimas savo silpnyje pradžioje lenkų buvo laikomas dar nepavojingų jų (lenkų) reikalams regionaliniu (parapiniu) atsilikusios provincijos sąjau - dėl, tenorinčių tik lenkų visuomenės tebedilizuojamos "Šventosios Žemaitijos" gerų, dorų lietuviškų kaimiečių buitį pakelti ir juos labiau apšviesti, nepikta, net "poczołwa", bet manija (chłopomanija), tokiais manieromis net didžiausi lietuvių kultūrininkai, kaip vysk. Valančius (lenkų Wolaneczewski) ir istorikas Daukantas, buvo apšaukiami. Lenkų ypačiai čia pasitiki - ta lenkiškomis Lietuvos Bažnyčios ir krašto kultūros tradicijomis, kurios turėjusios suderinti lietuviškąjį darbą su lenkų tautos reikalu, šiam jį subordinuoti, kaip ir lietuvių bajorai. tebuvę lenkams tik gente Lituanius'ai, bet natiōne Polonus'ai. Net ir mūsų laikais kiekvienas kuo nors viešumoje labiau pasireiškęs lietuvių lenkų visuomenėje mielai esti laikomas ir skelbiamas lenku, ne tik genijalusis tapytojas Čiurlionis, bet net ir koks JAV-se išpopuliarėjęs boksininkas Šarkis-Žukauskis ar egzotinis malajų "baltasis karalius" Virkus (Virkus). Kai stiprėjęs ir bręstęs tautinis lietuvių kylimas nuėjo savo keliu, nekreipdamas dėmesio į Varšuvos išpėjimus, nesiskaitydamas su lenkiškomis tradicijomis ir aiškiai nuo jų atsikirsdamas, lenkai ėmė jį aiškinti savo priešų prieš juos (maskolių ir prūsokų) intrigomis, kilusios iš kaimo lietuvių inteligentijos politiniu subrendimu, praeties tradicijų nebranginimu ir nedėkingumu. Lenkijai už Lietuvos krikščiną ir kultūrinimą, iš viso lietuvių savo reikalo nesupratimu. Tautinio lietuvių atgimimo. 11 -

Su Pirmuoju Pasauliniu Karu iškilus Lenkų Valstybės atkūrimo reikalui, o lietuvių patriotams ėmus siekti nepriklausomos Lietuvos atkūrimo, lenkų visuomenė ir lenkų politikai su Romanu Dmowskiu priekyje Vakarų Santarvėje, poznaniečiai Berlyne ir Oberoste, varšuviečiai Lenkijoje ir vilniečiai Lietuvoje griežtai priešinosi ir visai kliudė Lietuvai nepriklausomai nuo Lenkijos atsikurti. Poznaniečių ir varšuviečių instruktuojami Vilniaus lenkai stengėsi paveikti vokiečius okupantus, statydami "lenkiško Vilniaus", tad ir Lietuvos šeimininkais ir stumdami į šalį lietuvius, žydus, gudus. Lenkų paveiktas gr. Pfeil buvo paskelbęs Vilnių "Lenkų katalystės perlu" (sudraustas, kitą dieną jis iš Vilniaus išnyko ir niekada daugiau ten nebepasirodė), o kiek ilgiau už jį Lietuvoje pabuvojęs Prūsų agraras Beckerat savo memoriale Berlyno vyriausybei tesugebėjo tik patvirtinti lenkiškas dvarininkų pretenzijas pirmauti Lietuvoje. Naudodamiesi Pilsudskio legionų talkininkavimu Austrijai ir Vokietijai prieš Rusiją vokiečiuose sudaryta palankia lenkams nuotaika, poznaniečių ir galicijiečių remiami Vilniaus lenkai gudriai panaudojo savo reikalui ne tiek vokiečių, kiek jų pačių pravestą 1916 m. Vilniaus gyventojų surašymą. Jie padengė Vilniaus

Kuomet paskiros gudų ir ukrainų politinės grupės, kartais tik paskiri veikėjai pilsudskiniams lenkams davėsi prikalbinami šiaip ar taip su jais rišties, jokia lietuvių grupė nenuslydo į Lenkijos pusę, tik visi vieningai siekė Lietuvos nepriklausomybės, tiek drausdamies prieš vokiečių apetitus Lietuvai, tiek gindamies nuo lenkų pretenzijų ją savo politikos orbiton įtraukti ir paglemžti, tiek ir nuo ginkluoto bolševikinio puolimo. 1917 m. rugsėjo mėn. Lietuvių Konferencijos išrinktajai Lietuvos Tarybai Vilniuje 1918 m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę ir tą pat metų rudenį, kai Vokietija lūžo, susidarius Lietuvos vyriausybei, į kurią pakviesti Lietuvos lenkai nesutiko dalyvauti (gudai ir žydai stojo Tarybon ir vyriausybėn), Tarybos vyriausybei teko Santarvėje ir neutraliuose kraštuose dideliu įtempimu priešveikti Lenkijos politikų žygiams ir jos publicistų, kitur net samdytų kitų tautų žurnalistų sudaromai lietuviams piktai klaidingai apie juos nuomonei kaip apie vokiečių pakurstytus nekultūringus atskalūnus nuo lenkų tautos (lietuviui ne tik ne lenkai, bet ir ne slavai.) ir Lenkų valstybės išdavikus, o lietuvių tauta gavo dideliu pasiryžimu, atkaklumu ir pasiaukojimu ginties nuo besiveržiančios Lietuvos iš Rytų ir Vilnių užėmusios subolševikintos maskolių kariuomenės, tuo pat metu Pilsudskio kariuomenei kad ir grumiantis su bolševikine kariuomene, bet ir aiškiai siekiant Vilniaus. Jaunutei Lietuvos savanorių kariuomenei, Santarvės pritarimu vokiečių instruktuojamai ir padedamai, bet nekartą ir išdaviškiškai jų įtraukiamai į pralaimėjimą, vis besitartinant (nuo vakarų pusės) į Vilnių, užbėgdamas lietuviams už akių staigiu prasiveržimu nuo pietų, 1919 m. balandžio mėn. Pilsudskis puolė Vilnių, lengvai iš jo išstūmė silpną maskolių

[illegible]

įgula, atipresnės jų pajėgos buvo pastatytos vakaruose prieš lie-
tuvius neprisileisti prie Vilniaus) ir užėmė miestą (neapsiėjo be
žydų skerdynių - pogromo), tuo sudarydamas ne tik savo mėgiamą
"įvykdytą faktą" (fakt dokonany), bet ir dešimtmečiams apsunkin-
damas taikingą Lietuvos ir Lenkijos santykių išsprendimą. Kreip-
damasis ne tik į vilniečius, bet ir iš viso "į buvusios Didžio-
sios Lietuvos Kunigaikštijos gyventojus", Pilsudskis paskelbė
jiems leisiąs laisvai apsispręsti dėl savo ateities, tik tos lais-
vės jis nesuteikė, bet iškeldamas lenkus aukščiau visų kitų vie-
tų teautybių ir lenkams įteikdamas, lenkų kariuomenės paremtą,
valdžią, jis ne tik leido jiems sau monopolizuoti krašto balso
teisę ir sakyties visų gyventojų vardu, žinoma, už Lenkiją, bet
ir persekioti tuos, kurie sakėsi už Lietuvą, spausiti ir tiesiog
stumti lietuvius iš Vilniaus krašto. Tūkstančiai lietuvių gavo
jų apleisti ir traukti į Vakarus Kauno linkui, į besikūriančią
Nepriklausomą Lietuvą, Santarvei stengiantis Rusijos bolševikų
veržimąsi į Vakarus sulaukyti besiginančių nuo jų pabaltiečių
ir lenkų pylimų, kuriam sutvirtinti - neprileisti prie lenkų su-
sirišimo su lietuviais, Pilsudskis ne tik nepaisė be lietuvių nu-
statytos, tad neatsižvelgus į Lietuvos reikalus, Curzono linijos,
ją peržengdamas kur jam tai atrodė reikalinga, bet ir nuolat lau-
žė santarvininkams tarpininkaujant nustatomas tarp lietuvių ir
lenkų kariuomenės demarkacijos linijas, įsibraudamas į lietuvių
laikomą teritoriją ir nekartą suprovokuodamas kruvinus susirėmi-
mus. Taip lenkų buvo užgriebti Gardinas, Suvalkai, Seinai (šie -
lenkų pseudosukylimu) nuo pietų pusės, o iš Vilniaus krašto gero-
kai pasistūmėta į vakarus. Tuo nesitenkindama, Varšuvos ir Vil-
niaus lenkų spauda vis daugiau rasdavo visuotinių lenkų, reikala-
vo tam naujų pasistūmėjimų. Kiti net nesivaržydami skelbė, jog
kur išengins lenkų kareivis, ten ir būsianti Lenkija, kadangi jų
jau ir pajūrio Palanga buvo skelbiama lenkiška (mat, ten gyveno
lenkų grovas), tuo būdu tarptautiniame žemėlapyje Lietuvai nebū-
tu like vietos atžymėti.

Kovojančiai. dėl savo nepriklausomybės lietuvių tautai nesuklumpant ir nepasiduodant lenkiškoms provokacijoms, Pilsudskis ne tik skelbė ją lenkų ir Santarvės visuomenei esant vokiečių veikiamą, bet ir mėgino tuo pretekstu nuverstį Lietuvos vyriausybę ir pakeisti ją lenkiškąja (lenkų ministerių sąrašas jau buvo jai sudarytas), kuri prijungtų Lietuvą prie Lenkijos. Tam lenkų kariuomenės štabas (II skyrius) ne tik instruktavo, bet ir organizavo iš Vilniaus Nepriklausomoje Lietuvoje karinę lenkų organizaciją P.O.W. (Polska Organizacja Wojskowa) ir Nemuno šaulius (Strzelcy Nad Niemnem), kurie turėjo inscenizuoti "lietuvių persekiojamą" Lietuvos lenkų ir net pačių "nebepakeliamą" savo vyriausybės provokiškos politikos lietuvių" sukilimą, kurį šiųjų "šaukiamas pagalbos" Pilsudskis būtų parėmęs žygiu Kaunan. Iš lietuvių tarpo tepavyko lenkamis papirkti Prūsų lietuvių pusinteligentis (Aukštuolaitis), vokiečių okupacijos metu buvęs lietuvių spaudos cenzorium, o vokiečių revoliucijai kilus prašokęs į Vilniaus vokiečių įgulos kareivių tarybos pirmininkus. Tik ir Lietuvos lenkų tarpe nedaug tepavyko Varšuvai suverbuoti pėovekų ir šaulių, lenkų dvarininkams, kad ir suerzintiems jų dvarų žėmės apkarpytų, ir šiaip lenkų inteligentijai privengiant avan-

x) Kiti dvarininkai šiai jau seniai buvo išbėgę į Pilsudskio le-
gionus.

[A series of musical notes or symbols.]

tiuristinės politikos ir rizikingų žygių, o bemaž vien tik tai pusinteligentiškai, nieko nenusimaną aplenkėję miesčionėliai, kaimo plikbajoriai ar šiaip kurie politiniai beraščiai ir nebrendęs jaunimas tesidavė kelių Varšuvos emisarų prikalbinami prieš "vokiečių agentus", panašiai kaip dar 1905 m. Vilniaus amatininkai prisiskaitę Henr. Sienkiewicz'iaus istorijos apysakų į lenkų sakalus "ginti katalikų tikybą prieš kazokus ir tožorius" kad rašėsi. Kai Lietuvos vyriausybė ėmė šiuos samokslininkus suiminėti, ne tik Varšuvos ir Vilniaus lenkų spauda prisipildė pėoviakų parūpintų korespondencijų apie visuotiną Lietuvos gyventojų bruzdėjimą prieš savo vyriausybę ir nežmogišką šios savo lenkų persekiojimą, kurių vienus prasimanymus lietuvių spaudai nugriovus tuoju kiti buvo skelbiami, bet ir Varšuvos užsienių reikalų ministerija stengėsi atitinkamai nustatyti prieš Lietuvą Santarvės spaudą, visuomenę ir net vyriausybes. Lenkų politikai (Pilsudskio patikėtinis Vilniuje eksministeris Leon Wasilewski) buvo net Lietuvos socialdemokratams siūlę pėoviakų pagalbą nuversti koalicinei Lietuvos vyriausybei, kurioje ir socialdemokratai turėjo savo atstovų, tik šie, suprantama, atmetė šitokią pasiūlymą. Vilniaus lietuviams pavyko išimti iš vietinio lenkų kariuomenės štabo ir įteikti atvykusiems iš Kauno anglų karininkams įrodančius Varšuvos vadovaviną Lietuvos pėovilakams raštus, kurie ne tik padėjo Lietuvos vyriausybei samokslą galutinai likviduoti, bet ir santarvininkams geriau suprasti čia Varšuvos vaidmenį. Tada, žinoma, nekludė lenkų spaudai ir toliau šaukti apie lenkų persekiojimą Lietuvoje, o kai kitų metų pabaigoje Lietuvos kariuomenės teismas nuteisė šiuos suimtuosius pėovilakus kaip samokslininkus ir krašto išdavikus (nei vienam jų betgi nebuvo prietaikyta mirties bausmė), tada vėl buvo apšaukta lenkų persekiojimu. Dar 1920 m. vasario mėn. porai lietuvių kariuomenės dalinių Kaune sukėlus valdžios lengvai likviduotą maištą, kurstytojų tarpe nustatyta ne tik Maskvos, bet ir Varšuvos žmonių, o ir paskirtoji sukylo diena iš anksto buvo žinoma Vilniaus lenkų štabui.

1920 m. gegužės 15 d. Kaune susirinkus Lietuvos Steigiamajam Seimui ir patvirtinus Lietuvos Tarybos prieš dvejis metus paskelbtą, vienos po kitos Vakarų valstybių pripažįstamą Lietuvos nepriklausomybę, Seimo darbuose negalėjo dalyvauti atskirti demarkacijos linija Vilniaus krašto gyventojai, bet lietuvių iš ten siuntė delegaciją su tautinio lietuvių atgijimo patriarchu dr. J. Basanavičium priekyje Seimą pasveikinti ir pareikšti Vilniaus lietuvių ištikimybę Lietuvos respublikai. Po kelių savaičių prasidėjusios taikos derybos tarp Lietuvos ir Maskvos pasibaigė tą patį metų liepos 12 d. Maskvos sutartimi, kuria šioji pripažino Lietuvos respubliką su Vilniumi, Gardinu, Lyda, Ašmena, Seiniais, Suvalkais, Augustavu ir kt. Tuo metu Maskvos armijos vis labiau spaudė ir stūmė Pilsudskio armijas, Varšuvos vyriausybė šaukėsi pagalbos iš Santarvės valstybių, neprašoma pripažino Lietuvą de facto, o liepos 14 d. lenkų kariuomenei, administracijai ir veikėjams besitraukiant nuo priartėjančių prie Vilniaus rusų, Vilniaus lenkų įgulos viršininkas pranešė Vilniaus lietuvių komitetui gavęs Pilsudskio įsakymą atiduoti jį Lietuvai. Užimanti lenkų kariuomenė be šūvio jai užleisdžiamas plotus, Lietuvos kariuomenė buvo prisiartinusi jau ir prie Vilniaus, bet keliomis valandomis anksčiau už ją ten įžengė rusų kariuomenė, traukianti per jį Varšuvos linkui.^{x)}

x) Daug kur, kaip tai Gardine, Suvalkuose ir kitur, gyventojai siuntė Lietuvon delegacijas prašyti greičiau užimti jų miestus.

Kelias savaites greta kits kito veikė Vilniuje rusų ir lietuvių komendantai, o lietuviškai rusiškoji komisija derino tarpusavio santykius. Lietuvos vyriausybei atstovavo čia įgaliotinis, kuris, rugsėjo mėn. rusams galutinai užleidus Vilnių lietuviams, pasiėmė čia visą valdžią. Šiuo metu Vilniaus klausimas ir Vakaruose buvo laikomas jau išspręstas Lietuvos naudai, taip jog susitikusių Spa konferencijoje Lenkijos ir Lietuvos ministrai Grabskis ir Voldemaras kitų valstybių atstovų akivaizdoje ne tik padavė kits kitam ranką, bet ir pasibučiavo. Vilniaus krašto gyventojai vis labiau apsiprasdavo su Lietuvos valdymu, prieš lietuvius nebe kurstomi ir lietuvių neerzinami tikėjosi teisingos valdžios ir ramaus gyvenimo. Iš Kauno ėmė jau kelties į Vilnių valdžios įs-taigos, drauge ir svetimų kraštų atstovai.

Tačiau šiuo metu karo laimė jau buvo atsisukusi nuo rusų ir perėjus lenkų pusėn, Gen. Weygand'o štabo instruktuojamos lenkų armijos atrėmė nuo Varšuvos raudonąsias armijas, ir šios gavo trauktis į Rytus. Dengdamasis pretekstu turįs persekioti besitraukiančius ir bėgančius rusus ir apsaugoti savo kairįjį sparną, Pilsudskis veržėsi į Vilniaus kraštą ir stūmė šiaurės linkui užėmus Maskvos sutartinių pietuose Lietuvai pripažintą sritį lietuvių dalinius, lenkų rusų karo besilaikančius neutraliai iš pasų puldamas lyg priešą, o jo kai kurie generolai siūlėsi jam net Kauną užimti. Bėgikę lietuvių ir lenkų ginčą dėl Vilniaus krašto jau išspręstą Lietuvos naudai ir susirūpinę sulaikyti lenkų agresiją, Santarvininkai privertė Pilsudskį nustatyti su Lietuva demarkacijos liniją, kuria ir pietiniai Lietuvos miestai, kaip Gardinas, Suvalkai arba Seinai laikinai buvo likę lenkų okupacijoje, bet Vilnius liko lietuvių pusėje. 1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose tarp Pilsudskio ir Lietuvos vyriausybės sudarant šią sutartį teismo salėje sienoje kabėjo Lenkijos Ereliš ir Pilsudskio portretas, ant stalo buvo pastatytas kryžius, pasitarimo eigą stebėjo kariniai Santarvininkų atstovai, visa tai fotografavo lenkų pašaukti fotografai, o į pabaigą tiesiog iš Paryžiaus atvyko tam tyčia skirtoji pulk. Chardigny prancūziškai angliškai itališkai japoniškai ispaniškai karinė misija. Lietuviai dar prieš 5 mėnesius (gegužės mėn.) žinojo apie slaptą Pilsudskio sumanymą insenizuoti "vilniečių sukilimą", jei Vakarų diplomatija privers jį užleisti Vilnių Lietuvai, ir dabar turėjo žinių apie Pilsudskio rengiamą pulti Vilnių, tad jie mėgino tam užbėgti už akių, ragindami patenkintą sutarties sudarymu misiją tuojau vykti į Vilnių, kurią betgi lenkai stengėsi technikinėmis kliūtimis kuo ilgiau sulaikyti Suvalkuose. Tuo tarpu dar prieš savo įgaliotiniams sutartį su lietuviais pasirašant Pilsudskis jau buvo šaukęsis savo generolus, siūlydamas pasiversti Vilniaus sukilėliais, kurių betgi nei vienam nesutinkant imties netinkančios karininko etikai apgaulės, įsakė buvusiam caro kariuomenės generolui Želigovskiui pakelti maištą prieš savo vadą (Pilsudskį) ir savo vardu užimti Vilnių, pasižadėdamas visu kuo, o ypač čiai karinėmis pajėgomis, maištininką paremti. Želigovskio vadovavimui pavedamų lenkų divizijų, kuriose nežymus nuošimtis tebuvo vilniečių, o daugumą sudarė Lenkijos gyventojai, karininkams buvo pareikšta, jog Vakarų spiriama Lenkija buvo priversta užleisti Vilnių Lietuvai, tad vilniečiai nebegalėsia grįžti namo. Tuomet Želigovskis ir jo karininkai vilniečiai ir nevilniečiai paskelbė Pilsudskio nebeklausysią ir ginklu prasimušią sau kelią į Vilnių. Tik ir čia radosi karininkų, nepanorėjusių dalyvauti kruvinoje maišto komedijoje ir pulti sau broliams laikomų lietuvių nei šiųjų per amžius garsiosios sostinės, Pilsudskis pasitenkino maištininkų iš-

[illegible]

braukimu iš lenkų kariuomenės ir - visokeriopa jiems pagalba, o maištą vaidinąs generolas nužygiavo Vilniaus linkui, pildamas kur aptikęs nežinančius tik Lenkijos su Lietuva iškilmingai sudarytą suvalkinę taiką ir karcivišku savo protu nebusisivokiančius, kas gi čia pagaliau bevyksta, išmėtytus Vilniaus krašte lietuvių dalinius. Spalio 9 d. Želigovskis užsako už akių vyksančiai iš Suvalkų pulk. Chardigny misijai ir užėmė Vilnių, paskelbė čia Vidurinę Lietuvą (Litwą Środkową), Vilniaus kraštui atskirti nuo Vakarinės (Nepriklausomosios) Lietuvos ir gal ateityje paskelbti Pilsudskio atidedamos kokios rytų, gal ir pietų Lietuvos (Gudijos), ir pasiūlė Nepriklausomosios Lietuvos vyriausybei pripažinti įvykusį faktą. Suprantama, šioji nesutiko su juo tarties ir reikalavo, kad Pilsudskis sudraustų savo "maištinką" ir priverstų jį grąžinti "Vidurinę Lietuvą" Nepriklausomai Lietuvai. Nepavykus įvilioti Lietuvą į betarpiškas derybas ir tuo būti pripažintam besiderančia šalin, Pilsudskio įsakymu Želigovskis ryžosi pulti Kauną ir užimti visą Lietuvą, bet lietuviams iš anksto sužinojus šį jo sumanymą, ties Širvintais ir Giedraičiais jis gavo iš jų tokią pirtį (nežiūrint karinių jo pajėgų persvaros ir jo raitelių prasiveržimo į Lietuvos vidurį), jog Varšuva nuatojo svaiojusi apie Nepriklausomosios Lietuvos užgrobiną, o lietuvių žygiavimas pirmyn tebuvo sustabdytas Santarvininkų, kurie ne tik stengėsi nepriloisti prie tiesioginio Lietuvos karo su Lenkija, bet ir tikėjosi, kad bus rastas taikingas būdas išspręsti šių dviejų šalių ginčui dėl Vilniaus ir nustatyti taikingiems jūdvių santykiams.

L I E T U V O S L E N K I J O S B Y L A .

Vakarų sulaikoma nuo savo ginčo dėl sienų su Lenkija išsprendimo ginklu, Lietuva kreipėsi Tautų Sąjungon pareikšti priešingą pusę, kad respektuotų savo pasirašytą Suvalkų sutartį, išvestų iš Vilniaus krašto Želigovskio kariuomenę ir nekliudytų ten Lietuvai vykdyti savo valdžią. Lietuvos vyriausybė, be to, nekliudė politinėms lietuvių grupėms mėginti susiprasti su politinėmis Vilniaus lenkų grupėmis, rasti taikingą Vilniaus dalyko išsprendimą ne tik Lietuvos valdžiai ten atstatyti, bet ir būsimajam sveikam Lietuvos lenkų sugyvenimui su lietuviams taip Lietuvos sostinėje Vilniuje, taip ir visoje Lietuvos valstybėje. Iš kitos pusės Lenkija stengėsi įtvirtinti sau atplėštus nuo Lietuvos plotus su Vilniumi ir kitais miestais, prilaikyti Vilniaus krašto visuomenę nuo savarankiško susipratimo su Nepriklausomosios Lietuvos visuomene ir laikant jos sostinę savo rankose, priversti lietuvių tautą sutikti su "įvykdytu faktu" - atsisakyti nuo savo istorinės sostinės didesnės ir stipresnės tautos naudai ir iš viso savo suverenumą bei reikalus šiajai palenkti.

Nuo šiol Tautų Sąjunga ilgai gavo nevaisingai užsiimti Lietuvos Lenkijos byla, kur viena pusė (Lietuva) reikalavo savo teisės respektavimo, o kita (Lenkija) manevravo Želigovskio pseudomaištu kaip tariamuoju pačių vilniešių nenoru dėtis su Lietuva ir savo moraline teise rūpintis savo tautiečių likimu. Pasaulyje pagarsėjo Lietuvos atstovo Galvanausko ginčai Tautų Sąjungoje su Lenkijos atstovu Aszkenazy. Kildavo įvairūs Vilniaus krašto pravesinių "plebiscitų" sumanymai su Želigovskio kariuomenės išvedimu. 1921 m. ypač išgarsėjo Belgijos užsienių reikalų ministro Hymanso parengtas ir Tautų Sąjungos abiem pusėm pasiūlytas ginčo išsprendimo projektas, kuriuo Vilniaus kraštas būtų palik-

tas Lietuvai, bet pati Lietuva taip būtų su Lenkija surišta, jog jos (Lietuvos) nepriklausomybė labai būtų suvaržyta ir būtų virtusi tik iliuzorinė. Nestebėtina, jog šis projektas, pateiktas net diejose redakcijose (ankstyvesnėje ir vėlesnėje) Lietuvos nebuvo priimtas, bet ir Lenkija jį atmetė, kad ir kai ką pasiėmusi iš Pilsudskio federalistinių svaidžiojimų, bet Vilnių paliekanti lietuviams, tuo tarpu kai Pilsudskis jį laikė ne tik lenkišku, bet ir savu (pilsudskinu) turtu.

Tautų Sąjungai nestengiant ginčo iš esmės išspręsti nei priversti Lenkijos laikytis sutarties, bet ir nesankcionuojant Vilniaus užgriebimo, Lenkija ir toliau pati jį sau sprendė. Skelbdamasi teapdraudžianti vilniečių teisę ir galią patiems spręsti politinį savo likimą, tad laisvai jį nustatyti, Želigovskio vyriausybė de facto tebeidė jiems sakyties tik už Lenkiją, o ne už Lietuvą. Vilniaus lietuvių spaudai uždrausta buvo veikti žmonės susijungimo su Nepriklausomąja Lietuva naudai, lietuvių laikraščiai buvo persekiojami cenzūros, baudžiami administracinėmis (piniginėmis) pabaudomis, traukiami tieson, pašto savavališkai su laikomi ešėjams, sustabdomi, ešėjai sodžiuje policijos persekiojami. Tuo tarpu lenkų spauda niekieno nevaržoma, administracijos nustatoma ir remiama, visokiais prasimanymais apie Lietuvą ir lietuvius baidė visuomenę ir stūmė Lenkijos pusėn. Pradėtoji dar vokiečių okupacijos metu tamsių ir daugiausiai beraščių Vilniaus krašto sodiečių parašų rinkimo akcija druska arba žibalui (kerasina) iš administracijos gauti, viešumai paverčiama gyventojų reikalavimu prijungti Vilniaus kraštą prie Lenkijos, toliau buvo tęsiama ir politikų naudojama prieš Lietuvą. Lietuvių įstaigos, mokyklos šalinamos iš savo patalpų, nėtomos į gatvę, moksleiviai mušami policijos, studentų ir kitų lenkų "patrilotų". Lietuvių veikėjai suimnėjami. Lietuvių persekiojimo ir didžiausio jų veikimo suvaržymo, o lenkų įkaitinimo prieš Lietuvą atmosferoje Varšuvos politikų (Pilsudskio nurodymais jo bendradarbis Prystor instruktažo Vilniaus administraciją) Vilniuje buvo rengiamas seimas, kuris turėjo pasisakyti dėl krašto ateities. Ne tik lietuviai, bet ir gudai ir žydai iš vien su jais eidami atsisakė dalyvauti esamomis sąlygomis seimo rinkimuose ir darbuose, tad nežiūrint triukšmingos lenkų agitacijos, atvežimo iš Lenkijos ir prileidimo prie rinkimų tūkstančių rinkikų, kurių daugelis pirmą kartą teatsirado Vilniaus krašte, tik mažuma gyventojų tedalyvavo šiuose 1922 m. rinkimuose, nors, suprantama, oficiali rinkiminė lenkų statistika gavo čia skelbti, jog daugumas gyventojų rinkęs atstovus, kurie sudarė iš lenkų tesusidėjusį Vilniaus seimą. Įsiūtusi dėl tikros gyventojų daugumos seimo rinkimų subokotavimo Vilniaus administracija suėmė boikotui vadovavusius lietuvių ir gudų veikėjus, kitus jų rengdamasi nubauti mirties bausne, ir tik Tautų Sąjungos įsikišimas teprivertė Varšuvos vyriausybę paveikti (ministerio Gabrieliaus Narutowicz'iaus misija) Vilniaus administraciją, kad ši 33 suimtus lietuvių ir gudų veikėjus išstentų iš Vilniaus krašto Nepriklausomon Lietuvon ir tuo būdu nusikratytų pavojingais priešininkais. Vilniaus lenkų seimas nutarė prisijungti Vilniaus kraštą prie Lenkijos, kurios varšuvinis seimas, žinoma, mielai jį priėmė. Želigovskis buvo pakeistas Varšuvos vyriausybės delegatu, o paskiau paprastu vaivada. "Vidurinė Lietuva" nustojė būti Varšuvos politikai reikalinga, "maišto" komedija pasibaigė ir jau tais pat 1922 metais maršalas pilsudskis Vilniuje leido sau viešai pasigirti, jog gen. Želigovskius jis pats įsakęs Vilnių paimti.

/ Pabaiga šeštame numeryje /

+++++

Matau aš brolio degančią sodybą,
Žiūriu - suminti, sutrypti rugių laukai -
Ką kūrci, ką taupei, ką sėjai -
Viską, viską, broli, palikai...

Galvijai baubia nepagirdyti, nešerti,
Šuva prie deginamo svirno staugia -
O buvom visa širdim panilę sentėvių pakrantę,
O buvom giliom šaknim į ją įaugę...

Galulaukėj parkritusį matau senelį tėvą,
Matau kaip tremiami vaikai vagonuose užtrokšta,
Kaip toluoj, ant žalio kalno
Nugriūna dideli bažnyčios bokštai...

Neliko nieko švento, nieko gryno, nieko doro -
Ir kankinio regiu sukruvintą vainiką,
Ir žmogžudį regiu, rankas mazgojantį,
Kaip žvėrį alkana, kaip žvėrį dyką...

Bet neraudok, širdie, neverk, sesule,
Sugrįši vėl į tėvo kambarą --
Rugiai ir rūtos, kviečiai ir mirtos --
Žaliuoja rudeni, nemiršta žiema...

Mane, pavargusia ir seną,
Aplankė nūdien generolo adjutantai.
Pasveikino. Girdi, tu didvyriu tapai -
Tave dabina ir kardai ir briljantai...

Viena dabar prie lango stoviu.
Ir kaip sunku įveikti nykią mintį.
Nejaugi aš dėl to budėjau dieną naktį,
Dėl to turėjau aš tave auginti?...

Už ką tu didvyriu tapai,
Už ką nurudusią milinę puošia briliantai?
Atleisk, vaike, man -
Maną širdis to nesupranta...

Tā diena, kai mane garbinga pavadino,
Tā rūšią ir neįaukia dieną -
Anapus sienų, gal, nelaukta ir liūdna žinia
Paklupdė ir pravirkdė motiną ne vieną...

Ak, tu, sūnel, nesmerki seno proto -
Sunku įveikti man tą nykią mintį.
Nejaugi aš dėl to būdėjau dieną naktį -
Dėl to turėjau aš tave auginti?...

/ "Leivai palaužton buren" /

AUKŠTAITE
VAGŲ nuotrauka

[illegible]

+++++ 19 +++++

ninkas.

- Kas čia bus ? - paklausė jis susidomėjęs.

- Ve kas bus, - parodė Grūštas žvirbliuką. - Vargšas ma-
žytis išpuolė iš lizdo.

- Tai ką ? - nustebė bernas.

- Įkelsim. Ana, katė slankioja... Arba tuoj duos lietaus,
ir po jo.

- Tur būt, per mažai žvirblių turit ? - linksmi nusijuo-
kė Petras, - Galėtumėt pas mus pirkti kokią kapą.

- Kopėčios per trumpos, - apsidžiaugė bernas.

- Atsinešk ir tas trumpesnės. Ir porą lotgalių pasiimk. Su-
kalsim.

- Lietus ant nosies, laukuos dar vežimais rūgių, o mes apie
žvirbli šokinėjam, - pyko bernas. - Rėžt į sieną, ir viskas. Ar
maža toks rupūžiukas kanapių sules ?

- Kai les, tai reiks neduoti. Tam ir galvą turim, kad mus
žvirbliai nesulestų, o tokį mažytį muši - pats sau pikta darysi.
Dievo jisiai.

- Ir katės, - nepasidavė Jonas.

Atsinešė dar vienas kopėčias, atsinešė lotgalių, bėgo ieš-
kot vinių ir plaktuko.

- Ką jūs ten dirbat ? Ežį radot ? - paklausė antras ber-
nas, su pilnu vežimu įvažiavęs pro vartus. - Vežimą išvažiuokit
iš grendymo. Tuoj lis.

Petras išvažiavo vežimą. Jonas sukėlė kopėčias, pastatė
ir, pasiėmęs šiltą žvirbliuką į saują, lipo prie lizdo.

Ažuolo viršūnėj daužėsi žvirbliai. Iš azuolo lėkė ant kre-
go, stiepėsi, trespėjo ir čirškė net užspringdami.

Nusileidęs kopėčiom, Jonas į žolę nusišluostė ranką.

Vėjas lyg aptilo. Kluono stogas sutratėjo. Rodos, kad te -
nai kas žirnių užbėrė. Lyg pavilgytu kvapylu tėsė visiems į vei-
dus. Įtraukę kaklus, visi spruko į kluoną.

Kieme lietus net rūko.

- Brangus žvirblys, - šaipėsi Jonas. - Vežimą rūgių atsi -
eina. Galėjot tą žvirbliuką kur padėti, iki parvažiuosim su pas -
kutiniu vežimu.

- Teisybė, o aš pirma nė nepagalvojau, - atsakė senis ir
šypsodamasis žvilgtelėjo į žvirblio lizdą. - Tegu jau sau... Bet
dabar jis ten tupi... šilta jam... ir neužlyja jo.

+++++

Šniokštė Baltija, pūslomis taškės,
Tartun kalnus rideno bangas,
Eiklios valtys braškėdamos blaškės, -
Spaudė irklą vikingo ranka.

Spaudė irklą, ritningai ir trankiai
Pirmutinėje valty karys, -
Narsus Gosta skubėjo į krantą,
Šauniai yrės bangu sūkury.

- Tik pirmyn! Šiaurės krašto narsuoliai!
Per pusrslotas vilnis neranias.
Tik pirmyn! Į nežinomus tolius! -
Užkariauti plačiausias žemes!

Pro audroties putotą šėliną
Prasiskverbia vikingų dainą;
Kurie skuba sutikti likimą -
Kol nenugali nakti diena.

Ryto vilnys šėšėlius nuplauna,
Silpsta šėlusi vėtra rusti.
Arti kraštas - nežinomas - naujas...
Papročiai ten ir žmonės - kiti...

Skuba Gosta pirmuoju į krantą,
Niauriai ošia seni ažuolai...
Ir šio krašto dievai nesupranta,
Ko atplūsta vikingai laivais?...

Viens po kito į panario smėlį
Smeigia nosis baltieji laivai,
Gosta ginklų į dangų pakėlė:
Surintėja vikingų veidai. -

Šita žemė, gal būt, nepažino
Karingumo vikingų narsių,
Kiek aitrausių kovų išmėginom? -
Ir kiek dar - patirsime jų!....

Ne viešnagėn vikingai atvyko, -
Paieškoti už mus narsesnių...
Mūsų širdys kiekiausio granito! -
Kalavijai - nėra aštresnių!...

Nuniokosime greitai ši kraštą,
Parplukdysime grobio laivus...
Mus inanzins net kronikų raštuos,
Kada grišime vėl pas savus.

Plonų drobių, gintaro skaidriausio,
Gelsvo aukso ir kailio žvėrių...
Mylinųjų puikiausių surasim:
Už jas - sako - nėra gražesniu!..

Tik pirmyn! Mano šaunūs narsuoliai! -
Pirmyn! Rūstūs fijosdų vaikai! -
Mes parodykin drąsą senolių -
Kai užgriūsin lyg staigūs žaibai!...

Velka grobī vikingai per girā,
Piktai ošai seni āžuolai...
Skuba vyrai kovose prityrē,
Klaidūs pamarīo krašto keliai...

Daug sodybų pavirto degėsiomis...
Daug tvirčiausių nurūko pilių...
Daug vikingų - žemėlėje ilsis...
Nesugrižti senuoju keliu... -

— — — — —

Toliņos natosi pilys. Ant kuoru -
Dega laužai ir sklinda daina...
Vado veidā sustingusi, niūru -
Vēl nušviečia skaidri āpsena.

Ilgai rymo ant kranto Akytės,
Akys nardo po kuršių laukus,
Kada vėl prie savųjų sugrižta -
Trenkia žodžiai, lyg griausmas skardus:

Tartun žaibas ju širdis užgavo.
 Lyg perkūnas iš giedro dangaus...
 - dar vikingai laisvi - nevergavo!
 - Ir sau laisvės nopirks! Nemaldaus!..

Gosta ranką pakėlė: - Nurinti!
Susikaupė vikingai. Tylu.
- Aukštą kalną privalom supilti!
- Ir tai - kuo trumpiausiu laiku!

- O vėliau, kai atvyks mūsų broliai,
Kurie artinas lyvių laukais -
Ant viršukalnės rėsimė pilį,
Kurios priešas tikrai neišveiks.

III

Jau sūtenos aptraukė dangų,
Tylu,nyku aplinkui.
Tik neranioji šnara Dangė
Ir skuba marių linkui.

Isakymu vikingo vado -
Piliakalnis išaušo čia.
Tvirtovė kalne atsirado,
Vaidilų grasymui kurčia.

Išniekinę dievų šventovę,
Išgriovę aukurus, stabus...
Net akmenis šventus išrovę -
Išnėtė po plačius laukus...

Vaidilos siuntė prakeikimą,
Pramžius keršto neldė jie,
Vikingai išjuokė LEMIMĄ,
Išvaikė kunigus šalies...

Tik ažuolas paliko vienas
Sargyboje krantų Akytės,
Ir šitą vienišą galiūną -
Panėgo Gosta aplankyti.

Užniršę sugrižžino mintį -
Vikingai pakirptais sparnais...
Priprato čia dažnai ramintis -
Svajonėn, puoton ir... sapnais.

[illegible]

Išbalo Gosta, atsitraukė,
Prisiminė klaikius sapnus...
- Tai šitas krivis koršto šaukė -
Kai grioviau jo dievų statulą!

Praanžiaus keršto neišvengti! -
Jūs, atėjūnai svetini!
Nusikaltinų neišpirkti, -
Net ir skaudžiausia mirtini!..

Ir po mirties prakeiktos vėlės,
Ranybės, poilsio neras! -
Klaikiais vaiduokliais prisikėlę -
Dažnai sudrums naktis tylia...

Nutyla krivio žodžių aidas. -
Nuplaukia lyguma plačia...
Parausta piktas vado veidas: -
- Sargyba! - šaukia - Greitai čia! -

- Suint begėdį nematyta!
Mirtin nubausti - įsakau!..
Nustunt nuo kalno į Akytę!
Kad negrasytu mums daugiau!..

Vikingai rūstūs - kardais moja...
 Įsakyną įvykdys greit! -
 Vaidila pykčio neatboja; -
 Nespėja net artyn prieit.... -

Krivulė kyla prieš skriaudėjus,
Išauga krivis lig dangaus...
- Prakeikti būkit! Niekadėjai!
- Ranybės sielos neragaus...

- Šaukiu Galingąjį Praanžių! -
- Šaukiu visus Tėvų Dievus!
- Nenuoramonis būkit anžiais!..
- Nei viens negrižkit pas savus!..

- Garsans dar virpant paskutinians,
Kažkur pranyko vaidila...
Ir dairos Gosta nusininęs -
Krūtinėj kaupiasi gėla...

Siaubingiai aidi krivio žodžiai,
Ir vėl šiurpi, gūdi tyla...
Vikingai stebi naktį gūdžią, -
Kuo turi baigtis ši byla? - - -

Dangaus žydrynė užsinagstė,
Vėjelis suglaudė sparnus...
Erdvynai žvaigždžių prisisagstė,
Akytė gėrėsi sapnu - - -

Ant kalno gula debesėlis:
Akinirka - žaibai keli...
Griaustinis ardo ranią tylą.
NUGRIMSTA PRAGARMEN PILIS!...

Tik du bokšteliai pasilieka.
Ir niaurūs niūkso kaninai...
Sriauti Akytė kloniams šneka:
Kaip žuvo kalno nilžincai...

Daug metų nuskrido tamsion begalybėn,
Jau žmonės kiti, ir kitoki dievai - - -
Į užmarštį grimsta Praanžiaus didybė,
Mus krašto nelanko vikingų laivai - - -

Bet jeigu užkoptum ant kalno Akytės
Ir tu pamatytum vikingų karių...
Praeiviui kas naktį čia tenka išvysti -
Šarvuotus senųjų galiūnų būrius...

Čia Rusnis - Rustenis jiems ištarmę meta...
Ir šaukiasi keršto krivaitis dievų...
O kartais praeivis čia raitelį mato -
Kovojantį vieną su priešų pulku...

Ant kalno jau šimtmečiai medžiai žaliuoja,
Tik mini Akytė senuosius laikus - - -
Tik užmirštos vėlės vikingų dejuoja - - -
Ir naktį praeiviui čia darės klaiku...

ADOLFAS DAUKANTAS

CENTIS

Petras, stipriau paspaudęs dalgiakotę dešino, snagiai kirstelėjo paskutinę pradalgę, tuo pačiu kvėptelėjinu staiga išmetė ją aukštyr ir, tvirtai įbedęs ženėn, panažų nusišluostė nuo kaktos tekančią prakaitą. Atsargiai nubraukęs ką tik nupiautos žolės gniūžte dalgio ašmenis, įtraukė giliai į plaučius ramūnėnis kvėpiančio laukų oro ir visame kūno pajuto lengvą nuovargį.

Saulė tingiai skendo į vakarus, viliodama paskui save baltų ir plonų kaip kartūno suknelė debesėlių pulką. Pamiškėje pagal vieškelį ilga jau auksu blizgančių rugių dirva vis plačiau klojosi pilkų šešėlių kilimas. Artėjo šiltas ir ramintis ilgos vasaros dienos pavakarys.

- Jau ir Aldona turėtų būti čia, - sušnibždėjo Petras panosyje, liežuviu suvilgęs suskirdusias lūpas.

Tingiai atsigręžęs namų link, pasižiūrėjo į tolumoje gžuolų ir klevų pavėsyje pasislėpusią sodybą. Bet siaurame takelyje, kuris vedė iš namų į pievas, niekur nesimatė ružavos suknelės. Prieš jo akis lankoje gulėjo ilgos ir storos sunuštinės pradalgės. Jis panažų sulenkė švininius koelius ir staiga visu ūgiu išsitiesė minkštoje žolėje. Valandėlei užmerkė akis ir lengvai svaigo, skęsdamas kažkur gilyn kvėpiančion pradalgėn.

Kai vėl atsimerkė, prieš akis švietė beribis dangaus mėlynumas. Ir kairėje ir dešinėje, ir piryn ir atgal visur ta pati mėlyna bedugnė. Įtempęs akis, žiūrėjo ton orėn, tartum norėdamas atspėti, kaip toli gali matyti. Staiga jam pasirodė tas bekraštis mėlynumas labai pažįstamas, natygas kažkur ženėje tarp žmonių. Vėl užsimerkė ir stengėsi paspaunėje atkurti prabėgusias dienas: vakar su šeiminku buvo nallūne, užvakar lankoje, sekmadienį miestelyje, bažnyčioje... Taip, Petras jau pažįsta tas iš dangaus pavogtas spalvas!

"... Prieš jo akis stovėjo, rusvai saulėje įdegusi, molsva suknelė ir tokionis pat dangiškos spalvos akinis šeiminko duktė. Ne tik jos veidas, bet ir ligi alkūnių nuogos rankos švietė saulės spinduliuose. Petras, palaidęs iš akių "Aukso Altorių", godžiai gėrėjosi antroje bažnyčios pusėje klūpančia mergina.

- Ei, tu, gana, mergos juokiasi! - kažkas kunstelėjo Petrui pašonėn.

Petras paraudo, atsisuko į kunstelėjusią ir pasisveikino, linktelėdamas galva, su Lukošiu bernu Martynu. Sugėdintas prislinko arčiau prie jo ir vėl pabandė susigaudyti didelėje maldaknygėje.

- Graži? Ką?... - dar kartą kunstelėjo Martynas Pe-

Petras niekė neatsakė į gundymą, atidžiai persižegnojo, varydamas nuo savęs velnius, giliai atsiduso, kluptelėjo prieš altorių ir, nė Aldonos pusėn nežvilgterėjęs, išėjo iš bažny. - čios..."

- Kurios kambario duris šiek tiek laužei, jei lankoje niegi? - pasveikino plovėją nergina.

- Nagi kurias?...

- Tavo! - susisagstęs narškinius atsakė Petras.

Bet jos balse dabar skanbējo džiaugsmas ir lainējinas.
 Iškēlusi cukstyn galvā ir papūtusi lūpas, numotē pagriovin lauk-
 nešoli ir nuējo.

Bet neringina skubiais žingsniais tolo pieva ir nosi - klausė, ką jai bernas norėjo pasakyti...

- Tai murga! - sušnibždėjo pagriovyje pasilikusysis, nustobusieji akimis palydėdamas nutolstančią Šeimininko dukterį.

Išplauta lanka skubiai tolyn tyso jos siaurų kojų bry-

- Kuriai aš liepiu Petruį pavarčius nunešti? - piktai riktėlėjo senoji Gelžinienė, užklupusi kitą rytą pienenaitę.

- Man, tetule, - atsiliopė norgaitė pilnomis ašarų akimis, - bet nobarkite manęs... Kai grįžau iš tvartų, jau neberradau svintojo lauknešėlio...

- Tylēk, girdējau, - gricžtai pertraukē pienomaitēs
kalbā Gelžinienē, - gali eiti...

Užkūšusi žiursto kraštą už liemens, klubus rankon su-
rėmusi, visa iškaitusi kaip ugnis, Gelžininė prisiartinė prie
dukters, pasiruošusi karštai kalbai:

- Kaip tau negėda paskui berną vaikytis ir dar paskui saviškį? Visų boby liežuviai tik apie tavo žvieglą. Kur aš akis padėsiu, ką žmonėms pasakysiu?... Greit iš namų pasirodyt negalėsiu...

- Ak, mama, - portauksė dukto iškarščiavusią motiną, -
nan Petras tiek terūpi, kiek pernykštis sniegas. Gi tu pati
jau daugiau pataikauji... O žmonių kalbų vistiek nesuvaikysi...

- Iš pirmo niekas neišlaūžia, vaikel! Esi kalta ir neprieštarauk motinai. Aš dar kartą tave išpėju su Petru nesusidėti. Neduok Dieve, jei sužinotų tėvas!... - ranka grasindama pabaigė notinę.

- Mama, - persirengdana aiškino. Aldona, - dėl tų bo-

[illegible]

bū liežuvių tikrai nan galvos neskauda.
- Jei tau, vaike, galvos neskauda, tai tavo notinai per pus širdis plyšta, - duodama kunščių stalan suriko Gelžininė, pasipiktinusi dukters žodžiais, - Ne pirną kartą tu laužais su tuo bernu nuo tėvų pasislėpusi. O kas anąkart per Jonines su juo per naktį šoko?

- Ak, mama! - nunojo ranka dukte.

Tuo tarpu duryse pasirodė senasis Gelžinis.

- Tu, nočia, ruoškis viena pietums. Aldona tevažiuojie su Petru šieno. Kitus grėbt lankon pasiunčiau... - kalbėjo Domininkas, keldamas nuo vagio grėblį.

Aldona, nieko neatsakiusi, pagriebė nuo sienos skarelę ir bėgte išbėgo pro duris.

- Ak, Domininkai, Domininkai! - Skundėsi Gelžininė, dinus dukteriai duryse.

- Na, kas gi tau, nočia? - paklausė senis, krapštydamas pypkę, - ar nebus per sunku vienai nanuose?

- Ne tai, Domininkai, nan širdį spaudžia.

- Nagi sakyk, kas ten toje širdyje knietį?

- Dėl dukters, dėl Aldonos esu nerami. Ir tu pats jos nesaugai. Visur juos abu siunti! Negerai, Domininkai! Tas bambizas vaikui galvą apsuko. Aldona daugiau nieko aplink nemato, tik musiškį berną. Ji kaip užkerėta nuo šios vasaros...

- Na, tai ką tu, Monika? - paklausė nustebęs senis, nevisai suprasdamas žmonos mintis.

- Na, o ką tu, Domininkai?

- Nagi nieko, po šints perkūnų! Bernas dirba kaip jautis, dukte nemažiau... Aš nieko nesuprantu!

Senis žiūrėjo į iškaitusią žmoną, nenuleisdamas akių. Staiga Gelžininė tarė:

- Tai ką, Domininkai, jau tu taip susenai? Manai, kad jis tavo bernas, tai ne vyras?

- Nesuprantu tavęs šiandien, Monika! Bet juk Aldona Gelžinio dukte? - iškilmingai kalbėjo senasis. - Ji ne sandinė, ne nerga pas mane? Ji pati turi žinoti, ką daranti. Juk jau nebe vaikas.

- Tu pakvaišai, Domininkai! - suplodama rankomis šuko Gelžininė, - Ar tu nesupranti, kad tokiu vyru ir aš susigundyčiau...

Gelžinis išvertė akis ir kurį laiką neįstengė žodžio ištarti. Staiga jis pasikėlė nuo suolo ir, pasipiktinęs žmonos kalba, tarė:

- Na, žinai, nočia, ir nušnekejai. Kaip tau senai negėda! Teisybę anžina, atilsį tėvukas kalbėjo - kai bobai žilė galvon, velnias uodegon!..

Domininkas pagriebė nuo stalo kepurę ir, sukdamas ūsą, išėjo pro duris.

Vienu ir antru ilgos lankos pakraščiu nuo pat ankstybo rytą kepė saulėje plačios ir storos šieno pakūgos. Visi padirviai, paniškė ir pakrūniai jau vakar prieš pietus su padienių pagalba buvo švariai išgrėbstyti, šienas, sustutęs į sausas lankos vietas, seniai čžiūvo karštoje vasaros

[illegible]

+;+;+;+;+;+;+;+;+;+ 33 +;+;+;+;+;+;+;+;+;+

si vežime.

Petrus, delnus pasispjaudęs, vėl pasmeigė milžinišką šakę, po kuria beveik pats keldamas sugriuvo, ir metė ant parpuolusios važinė krovėjos.

- Ei, tu, gana! - juokesi Aldona, pakélusi susivélusi galva, - aš tau tik kartą, o tu tuojau be saiko...

Petras, pasirėmęs šakę, šypsodamasis žiūrėjo į Aldonos iškaitusius skruostus. Atsikvėpęs neskubėdamas bandė surinkti antroje vežimo pusėje nukritusį šieną ir sumesti krovėjai.

- Girdi tu! - sušuko nuo vežimo Aldona, krantydama
smilgą, - šiandie mama vėl savo Petrelį man priminė... pa-
sisuktum smarkiau apie ją...

- Kad senam daiktui galva pakvišta, tai ne stebuklas. Geriau aš apie dukterį pasisukčiau...

- Cha, cha, cha, - juokėsi Aldona, nesdama šieno
gniaužtę Petruį ant galvos, - ne kiekvienam grybui apie
jį suktis...

- Nesipūsk perdaug! - iespējānāiai kalbēja Petras, - saugokis, kad, išskridusi su gandrāis, notūptum su muson...

Aldona šyptelėjo, slapta pasižiūrėjusi į Petrą, ir, nieko neatsakiusi, baigė tvarkyti vežimą. Petras, padavęs veržiamąją kartį ir sutvarkęs priekį, porėjo į užpakalinę vežimo dalį. Aldona, stipriai spausdama kartį žemyn, laukė, kol Petras užmės virves.

- Sekmadieni mokymų klyso šventė, - kalbėjo Aldona, - su vaidinimu ir šokiais...

- Neisiu, - trumpai atsakė Petras, - visam kaino
nė vienos geros šokėjos nėra...

- Ir aš tau bloga šokėja? - paklausė nustebusi Al-
dona.

akls. - Tu geriausia!

Aldona šypnelojo ir uošėsi lipti nuo vežino. Petras įsmeigė vežimui šakę. Krovojai smuktelojo žemyn, praspūdo pro šakiakotę ir nupuolė Petrai ant kaklo.

- Tik nenugriuvau per tavę! - pyko Aldona.

Petras, nepaleisdamas krovėjos iš rankų, pagriebė ją glėbin ir pabučiavo baltą mergaitės kaklą. Staiga Aldona sprustelėjo žemyn, išsilcisvino iš tvirtų vyro rankų ir šuktelėjo:

- Skubėkin, Petrai, šlāndie bus lietaus...

Ji nusijuokė ir nubėgo takeliu namo.

Nelauktai greitai prisiartino šventa Ona. Nuo pat ankstybo ryto, vos tik saulė spėjo sprindi pakopėti dangun, nargų suknelių ir vežimų jūra užplūdo vieškelį. Iš visų kaimų ir iš visų sodybų, kas tik gyvas skubinosi į neti - nius didžiuosius parapijos atlaidus.

Ir Geležinių sodyboje šį rytą visi, anksčiau kaip paprastai sukilę, paskubomis ruošėsi šventei. Dar prieš pusryčius apyvokos darbai buvo baigti. Žaliai dažytas vežinas su nauja saulėje blizgančia odine pasoste jau stovėjo kieme iš daržinės išstuntas, laukdamas pasirodant šeimininkų.

- Niekur neišeiki! - piktai sušuko iš užstalės tėvas.
- Važiuosi drauge su mumis.

Su tokiomis mintimis ir pykčio ugnimi širdyje senis dažnai ryždavosi pats išaiškinti dukters santykius su Petru, griežtai sudrausti vaiką ir iš anksto nukreipti į šalią besiartinančią nelaimę. O tos nelainės jis tikėjo išvengsis atleisdamas Petrą iš darbo ir išsiųsdamas jį kiek galima toliau iš savo valsčiaus. Tačiau tokie rinti senio parodymai dažniausiai pasibaigdavo linksnu ūso kryptelėjimu, kai dukterį, lyg nujausdama tėvo mintis, apkabinusi ji bučiuodavo, duodama vilties besiartinančią audrą pati atitolinti. Bet šiandien, ilgiau nebetikėdamas dukters žodžiais ir nebepakęsdamas kalbų, senasis buvo pasiryžęs pats audrą trandyti ir neleisti toliau gaivališkai vaiko širdies ugniai plėstis. Radęs progos išbarti, senis sulaikė šį rytą dukterį tarpduryje, kaip tik norinčią vieną su Petru išeiti bažnyčion.

- Neik! sakiau! - dar pikčiau suriko Gelžinis.

to tėvo žvilgsnio ir per aštuoniolika metų nebuvo girdėjusi

[illegible]

- Petrai, kai aš tapsiu paprasta merga, tu nebemylėsi mane?...

Aldona pamažu uždėjo savo rankas ant Petro pečių ir tarė šypsodamosi:

- Aš taip pat ne dėl tavo turty buvau galva pametusi...
Petras nusijuokė, apkabino mergaitę ir pabučiavo į lūpas.

Toli bažnytkaimyje skambėjo mišparų varpai.

(Bus daugiau)

VYTAUTAS • MACERNIS

Lodzian Lodzians

Nauji ir negirdėti žodžiai naujame cikle!

Rikiuokitès sonetu eilèse paradui

Ir pro skaitytojų tribūną eiseną eiklia

Praeikite! Jus mylintis poetas veda.

Jums rimų - saskambių simfoninis orkestras gro

Aiškaus ir lengvo ritmo meliodingą maršą.

Žygiuokite šauniai! Jus lydi vidury minios

Sāve užslēpē žvilgsnīai kritiku nemaršūs.

Praeikite pilna apranga, sutankinę gretas,

Kiekvienas su ryškiu, charakteringu veidu.

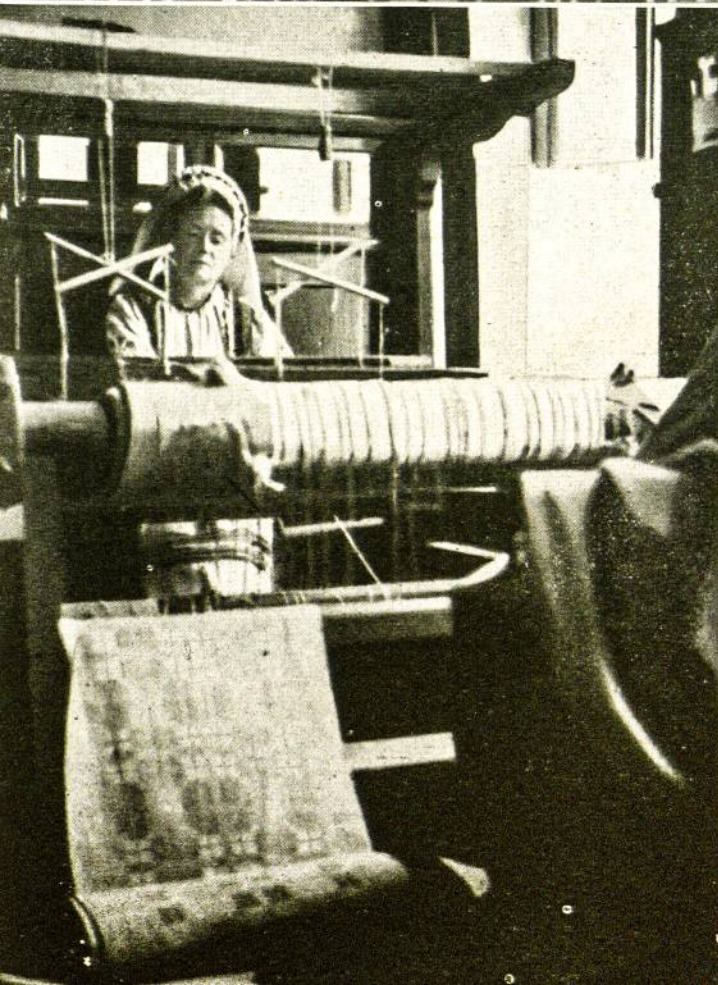
Tada pasaulis jūsu tikrą paskirtį supras.

Nauji ir negirdėti žodžiai, aš kreipiuos į jus,

Sau pasirinkę kelią klasišką, neklaidų,

Mes turin užkariaut naujus poezijai plotus.

AUKŠTAI:
TAUTINIAI RŪBAI (ZANAVYKĖ,
KAPSE, KLAIPĖDIETĖ IR VILNIETĖ)
VAGŲ nuotrauka

KAIREJ: AUDEJA
Kęsgailos nuotrauka

VEŽIO TYRINĖJIMAS

Kaip galima būti optimistu ir manyti, kad vėžio ligos (cancer) problema bus išspręsta? Šiandien, tiesą sakant, yra vilčių, kai tuo tarpu generacija, gyvenusi prieš mus, buvo visai beviltiška.

Kalbant su specialistais, darančiais vėžio tyrinėjimus klinikose ir institutuose, gaunamas optimistinis įspūdis, nes daugumas jų jaučiasi vėžio problemas išsprendimo pusiaukelyje, nors tyrinėjimai daromi įvairiausiomis kryptimis. Manoma, kad tas klausimas gali būti išspręstas įvairiais būdais, ne vėžių serga ne tik žmonės, bet visi naminiai ir laukiniai gyvuliai, netgi varlės, žuvys, viščiukai ir pelės. Pasigendama gyvių rūšies, kuri visai nesirgtų vėžiu, nes iš jos gal galima būtų nustatyti vėžiui atsparumo priežastis. Net augalų pasaulyje rastas susirgimas, giminingas vėžiui pas gyvius.

Pranešimai, kad tam tikros žmonių giminės vėžiu neserga (pav., eskimai), pasirodė neteisingi. Vėžys taip pat nėra šių moderniųjų laikų liga, nes ji kamuoja žmoniją jau nuo priešistorinių laikų.

Vēžys nera išimtina! ir seņiū liga. Nors daugiausia vyru nuo jo miršta 60 - 69 metų, moterų 50 - 59 metų tarpe, bet 1942 metais nuo jo mirė daugiau vaikų iki 5 metų, kaip nuo epideminio vaikų paraližiaus. inkstų uždegimo ir visų ausų ir žarnų susirgimų kartu. Tarp 5 - 9 metų ir 10 - 14 metų vėl daugiau mirė vėžiu, negu dysenterija (kruvinoji), kokliušu, difterija ir tymais.

Vēžs gali užpulti įvairias kūno dalis ir organus. Tai narvelio-celės susirgimas. Dėl nežinomos priežasties tos celės pradeda augti be jokios kontrolės, perauga įvairias kūno dalis ir audinius, sugriauja organus, kol galų gale iška-muota žmogų priveda prie mirties.

Kadangi vėžys prasideda įvairiuose organuose, su juo susiduria visu medicinos specialybių gydytojai.

Esminis vėžio skirtumas yra tas, kad jis nesukeliamas vienos, griežtai apribotos priežasties, kaip pav., džiova sukeliamą tuberkuliozą bacilų arba sifilis – tam tikros spirochetos. Vėžiui atsirasti priežasčių yra išorinių ir vidujinių. Vėži sukeliančios priežastys vadinamos karcinogenais.

Išorinių vėžių sukeltiančių priežasčių gali būti daugelį metų intensyvus saulės veikimas, dulkės, ypačiai kalinų pramonės dulkės, rentgeno spinduliai, radium, daugumas akmenų anglies deguto produktų, tam tikri anilino dažai. Rečiau vėžį

[Faint musical notation or bleed-through from another page]

[illegible]

1. I am, Sir, in
the service of the
Government, at present
in the position of
Assistant Secretary.

11700

leju kariau-
s dieną ir
apie kuriuos
ar, karui pa-
galime su -
vietoje tai-
specialistas
ir išradimų
nių žinių, iš-
virus klausy-
karo pabaigai.

greitos pabai-
bos išradimas
linio karo įvy-
mba privertė
mūsų kombinuo-
dėjo prie ka-

s mūsų ir ki -
tinkamai įver-
tjienas ir atei-
ą, geriausia už-
ent laikinai

iš tikro nulem-
reikšmė yra

ininkų ruošima-
ems yra gerai
etūs tarp pirmo-
ja ir Japonija
ir pilnai pa-
pilotus ir ban-
Abisinijoje ir
tijoje, sukūrė
asaulį ir iš
le išradimai bu-

tonų aviacinės
state. Laukiama
aerodrome, O.
mokslininkams
tų. Iš šių do-
urima medžiaga,
amerikiečių ži-

i 5 11 11 11 11 11 11 11

[illegible]

geriau ginkluoti ir paskutiniais technikos laimėjimais ap-
rūpinti lėktuvai. Nauji bombardavimo įrenginiai taikliai bom-
boms mėtyti tamsoje, rūke ar iš už debesų, naujos bombos, re-
aguojančios į šviesą ar šilumą ir daugelis kitų išradimų bu-
vo atlikti šio karo metu. Amerikiečių technologinius laimė-
jimus generolas apibūdina šitaip: "Mūsų mokslininkai, inži-
nieriai ir gamybos viršininkai atliko stebuklus. Mes padidi-
nome mūsų bombonešių greitį nuo 200 iki 350 mylių per valan-
dą (m.p.h.), jų kovos veikimo radiusą nuo 900 iki 1600 my-
lių ir efektyves aukščio lubas nuo 20 000 iki 35 000 pėdų. Ka-
ro pabaigoje tie bombonešiai nešė 20 000 svarų bombų vietoj
5 000 svarų ir mėtė bombas įvairių kontrolinių prietaisų pa-
galba, kurių nebuvo karo pradžioje. Mūsų normalūs naikintuvai
padidino greitį nuo 300 iki 480 m.p.h., kovos veikimo radiusą
nuo 200 iki 1 000 mylių, jie buvo perkonstruoti ir pritaikin-
ti veikti tokia pat ar dar didesniame aukštyje, negu bombone-
šiai. Kaip karo metu išradimas pasirodė reakciniai lėktuvai.

Tačiau, žinoma, ne vien tik lėktuvų ir variklių per-
konstruavimas padidino greitį ir veikimo radiusą. Papildomi
išoriniai benzino bakai bei maisto šildymo įrenginiai: palai-
kyti pilotą žvalų ir veiklų ilguose ir pavojinguose bombarda-
vimo skridimuose irgi buvo reikšmingi. Pilotų aprūpinimo de-
guonim įrengimai, elektra šildomi rūbai ir hermetiškos kabi-
nos pasidarė būtinas reikalas pradėjus skraidyti didesniuose
aukščiuose.

Mūsų lėktuvai galėjo geriau apsisaugoti nuo priešo ug-
nies padidinus jų apsiginklavimą ir išradus naujus benzino ba-
kus, kurie, nors ir pašauti, nepraleisdavo benzino, tuo būdu su-
mažindami užsidegimo pavojų. Pilotų apsauga buvo padidinta iš-
radus kūno šarvus, specialius rūbus ir šalms, pagerinus para-
šiutų konstrukciją ir jų padėjimą, išradus įvairias gelbėjimo-
si priemones, iš kurių įdomiausia yra viskuo aprūpintas gelbėji-
mosi laivelis, numetamas parašiotu, atliekiant gelbėjimo darbus
plačiuose vandenyse.

Lėktuvų, kaip kautynių ginklo, efektyvumas augo įvai-
riais keliais. Patikimiausias šio karo ginklas buvo 12,5 mm
lėktuvinis kulkosvaidis. Šis dar prieš karą išrastas ginklas
buvo nuolat tobulinamas iki pasiekė 1 200 šūvių per minutę. Nė
vienas lėktuvas nevartojo mažesnio kalibro kulkosvaidžių. Mūsų
75 mm patranka (pirmą kartą įmontuota lėktuve 1939 metais) yra
sunkiausias lėktuvinis ginklas viso pasaulio aviacijoje. Oro
šaudybos treniravimosi efektingumas buvo žymiai padidintas, iš-
radus 7,6 mm kalibro dūžtančią kulka, pagamintą iš plastinės
medžiagos, kuri yra pakankamai kieta šauti, bet sudūžta atsi-
mušus į specialiai paruoštą - apšarvuotą lėktuvą - taikinį, ne-
padarydama jam jokios žalos.

Naikintuvams ir lengviems bei vidutiniams bombonešiams
pakilti buvo įrengti ir puikiai naudojami raketiniai starta-
vimo įrenginiai. Išrastos efektyvesnės padegiančios bombos, dide-
lio taiklumo, su stipriu sprogstančios medžiagos užtaisų ir spe-
cialiais degtuvais įvairių rūšių bombos.

Mūsų labiausiai branginama ir saugojama paslaptis karo
veiksmams prasidedant buvo Norden "matanti bomba", kuri, kaip ne-
taktiniai bandymai mums leido tikėtis, pasirodė labai efektyvi
karo operacijose. Anksti buvo pastebėta, kad iš tolo valdomų
sviedinių sistema yra ne tik puiki, bet ir praktiška. Valdomi
sviediniai buvo pagaminti iš standartinių bombų, įrengus joms

[illegible]

tinians armijos oro pajėgų vyrams, kurie yra baigę inžinerijos mokslą civiliuose universitetuose. Armijos oro pajėgų štabe Washington'e yra įsteigtas štabo skyrius bandymams ir išradimams koordinuoti tarp mokslo, pramonės ir armijos oro pajėgų inžinierių. Šio štabo tikslas yra palaikyti armijos aviacijos išradimus ir progresuojant vystyti juos į priekį visose srityse ir tvarkyti bei sekti didelio masto projektus tyrinėjimų ir mokslo studijų srityje.

Randamiesi naujais mokslo bandymais ir technologinėmis naujenybėmis mes norime užtikrinti reikiamą apsaugos ir technikos kiekį operacijoms, kurios yra reikalingos ofensyvai. Tik tai bus mūsų tikras ginklas galiname atsitis kare.

Mūsų bombonešių veikimo radiusas pakeltas iki 6 500 mylių ir daugiau. Jau saugiai atliekami skridimai 35 000 pėdų aukštyje. Bandomi lėktuvai, kurie pakoša iki 40 000 svarų bombų. Atominės bombos gali būti gaminamos žymiai galingesnės už numestą ant Nagasaki. Nėra reikalo abejoti, kad ateinantis karas savo apimtini bus transpoliarinis ir stratosferinis ir taip greit laimėtas, kaip ir pradėtas. Plačiai išsibarsčiusios, bet strateginiai išdėstytos bazės, apimančios 70 oro grupių su 3 900 lėktuvų ir 400 000 vyrų yra reikalingos suduoti parbloškiantį smūgį. Agresorius privalo žinoti, kad šios pajėgos gali pasikelti prieš jį per keliolika sekundžių. Žvalgyba, kuri veiks greičiau, tiksliau ir su didesniu pasitikėjimu, negu armijos ar jūrų žvalgyba prieš Pearl Harbour, bus laikoma suteikti reikalinga budrumą. Tačiau nei bazės, nei dabartinės oro pajėgos, nei žvalgyba negali būti svarbesni už technologinius išradimus, kurie eina pastarųjų stiprinimui.

Karo metu mes padarėme baisią pažangą ir atlikome daug išradimų, kuriuos galime pritaikyti ir efektyviai panaudoti. Taip pat valdomų sviedinių srityje, kuriuos tik mes vienai naudojome karo iš sąjungininkų pusės, mes pasiekėme daugiau, negu tikėjome. Lėktuvai be pilotų, naudojami kaip iš tolo valdomi sviediniai, radio nervai standartiniams bomboms, optiniai ir šiluminiai iššokimo prietaisai, kurie pritraukia bombą prie šviesos ar šilumos šaltinio, bombos valdomos radaro impulsais - visa tai jau egzistuoja. Vėlesni išradimai galės tiksliai nuvesti bombas į taikinį, valdant jas iš toli ir iš bet kurios pasaulio dalies.

Reakciniai varikliai - sviediniams ir lėktuvams - jau yra pakankamai žinomi, kad gali atrodyti beveik kasdieniškas. Gen. Arnold yra numatęs, kad "mūsų reakcinių lėktuvų patobulinimas per artimiausius penkeris metus gali puikiai sukurti lėktuvą, kuris galėtų pasiekti garso greitį ir taikinius už 2000 mylių 50 000 pėdų aukštyje. Kai oro susispaudimo barjeras bus peržengtas, o tas tikrai bus, lėktuvams daugiau nebus greičio ribų." Aerodinamikos studijavimas ir nauji sparnų tipai nugalės oro susispaudimo problemą - beveik nugalėtą vokičių su jų raketiniu lėktuvu VIEPER - ir suteiks galimumo nugalėti "sukrėtinų bangą", pasireiškiančią skrendant greičiais, artiniais garso greičiui. Reakciniai varikliai suteiks tą jėgą, kuri varys lėktuvus greičiau už garso.

Be šių skirtingų atmosferinio deguonio sunaudojimo metodų reakciniais varikliais - motorjet, turboprop, turbofan, turbojet, ramjet ir pulsejet - yra dar ir daugiau metodų. Kai gen. Arnold ruošė savo trečiąjį raportą karo ministerijai 1945

Turi būti surastos atitinkamos priemonės, kad žmogaus kūnas išlaikytų supergreičių jėgas. Turi būti išrasti įrenginiai, kurie išstuntų rankinį aptarnaviną aukštos kokybės lėktuve. Turi būti surastos naujos medžiagos, degalai, tepalai ir naujos apsaugos priemonės, jei nes norime išlaikyti taiką šiose mokslo rungtynėse.

— — — — —

[illegible]

Albinas M.

KALEJME

SU DIDŽIUOJU LIETUVNINKU

Tik susidarius Lietuvos nacių civilinei valdžiai ir pasirodžius kaukolėtom kepurėms ir juodiniams rombams su dviem sidarbrinėm raidėm SD rankovėse, atsidūriau Gestap'o rūsy. Atsidūriau tame pačiame rūsy, kurį taip vaizdžiai aprašė pulk. Petraitis. Ten niekuomet saulės spindulys nepatenka, greta kamerų įrengti žmonėms kankinti modernūs inkvizicijų prietaisai ir garsą slopinantis garažas aukoms galutinai pribaigti. Dar tik mėnuo nuo "išlaisvinimo" - visi būvę pirmųjų "išlaisvintojų" įrenginiai tebėra pilnoje tvarkoje, net aukų kraujas nenudžiūvęs... Didelis ir geras radinys naujiesiems valdovams, nes neberekijo gaišti laiko, kuriant "naująją Europą". Bet plačiau prie to nesustosiu, nes tos kančios, kurios vyko tame rūsyje, jau anksčiau kitų aprašytos. Tik norėčiau pridurti, jog tai, kas ten darėsi prie pirmųjų okupantų, buvo varoma antrųjų. Rodos, budeliai tik persirengė: - kepurės raudonais lankais ir kruvinąja penkiakanpe žvaigžde, pakaitė juodi lankai su kaukolėmis. Kankindamasis tame rūsy ir laukdamas savo eilės, girdėjau kameroje išvedamųjų kankinti ainanavimus, isteriškus šūkius ir garso nepraleidžiančio garažo durų varstymą. Koks jausmas užlieja žmogaus širdį sėdint ištisas dienas ir naktis prie 5 W elektros lemputės, kuri neretai užgęsta, belaukiant nežinomo savo likimo kančių pabaigos... Bandžiau per lietuvius susisiekti su buvusiais draugais, dabar esančiais aukštais pareigūnais viešojoje ir saugumo lietuvių policijoje, bet tai davė liūdną rezultatą. Slapta atėjęs kvotų sekcijos viršininko pavaduotojas, kaip jis pats prisistatė, simpatiškas vyras, pranešė, kad lietuviai nieko apie mane nežina, ir aš esąs betarpeje vokiečių Gestap'o žinioje. Per pirmas 14 dienų iki tardymo gyvenau baisia neviltimi, nervų pakrikinu, gyvenimo gailėsčiu ir mirties baine. Gaivindamasis malda, o neretai vėl puldamas į neviltį, įtarinėčiau įskundėjus, kaltinau pasaulį ir žmoniją.

Bet ne tai yra šio mano rašinio tikslas, todėl savo išpu-
džiū ir pergyvenimų kalėjime pasakojo baigsiu. Mano biau-
saviąauta baigėsi atkėlus į mano kamara p. Erdmoną Simonaitį.
Jau buvau savaitę iškalėjęs drauge su vienu kaltinamuoju kri-
minalinėje byloje siauroje, tik dviem žmonėn pritaikintoje ka-
meroje. Netikėtai kartą atsidarė mūsų durys, ir sargybinis įve-
dė gražiai šukuotais, žilstelėjusiais plaukais, labai malonių
veido bruožų simpatiską vyrą. Iš pirmo žvilgsnio pažinau nau-
jajį kalinį...

Nežinau kokio jausmo pagautas ar neseniai pergyventų
įspūdžių sujaudintas (tos pačios dienos rytą iš žmonos buvau
gavęs baltinių ryšulėlį, nors su ja pasinatyti nелеido), pana-
tęs prieš save didįjį lietuvninką ir tik pradėjęs su juo kal-

A horizontal row of approximately 60 small black dots, evenly spaced.

- Gėdos turėk Tamsta! Jei teisingai supratau, buvęs aviacijos karininkas, barzduotas vyras, o verkia kaip silpna moteris ar vaikas...

Iš jo veido išraiškos ir žodžių tiek daug tryško dvasios tvirtumo, kažkokios paslaptingos raminančios jėgos, kad aš tuoju nustoju verkęs. Ir nuo tos dienos kalėjime niekada nebeverkiau. O jei kada netekęs dvasinės pusiausviros, kankinamas vėliau kitane KZ, blaškiaus nežinodamas ką daryti, užtekdavo prisininti tą didžiojo lietuvininko tėvišką raminaimą, ir vėl atgaudavau dvasinės jėgas. Ramindamas mane, p.E.Simonaitis tęsė toliau:

- Prieš įsiverždami Lietuvon, jie viliojo mus išlaisvinimo pažadais, nes sutikome juos kaip draugus, padedančius mums išsivaduoti... Bet mūsų tauta, sulaukusi tinkamo momento, pati nusikratė buvusių jungų. Laisvei ginti jėgos spontaniškai rikiuojasi. Tačiau su mumis jie nesikalba kaip žmogus su žmogumi. Jie viršžmogiai! Nori priversti mus šokti pagal savo muziką. To negali būti! Nesunaikins jie mūsų istorijos; atskirus mus, šintus ir tūkstančius pervarys per kalėjinus, nukankins, panaikins mūsų valstybę, bet tautos neišnaikins. O jei ir tai įstengtų padaryti, neišnyks tautos dvasia... Bet jie atšips dantis į geležinį pavergtųjų tautų dvasios atsparumą. Jie pavėlavo šintmečiais! Todėl mums, pirmosioms jų aukoms, tenka didžiulis uždavins - parodyti jiems milžinišką tautinės dvasios atsparumą. Mūsų kančios ir mirtis suteiks jėgų likusiems laisvėje ir atvers akis tiems, kurie jau dabar klysta jų nelagysčių ir klastos prigauti. Pagaliau, ne toks beviltyškas ir mūsų likimas. Tokiais metodais jie toli nenuvažiuos, ir, gal būt, mes patys dar būsime jų nusikaltimų liūdinininkais ir kaltintojais...

Panašionis mintimis visą laiką ramino mane p.Simonaitis, patardamas jau pirmomis kalėjinėmis dienomis, ieškoti dvasios jėgų tautinėje savivargoje ir didvyriškoje mūsų tautos istorijos praeityje.

Šis pirnasis pasikalbėjimas su p.Simonaičių padarė man gilų įspūdį. Greit jo asmenyje pažinau didį, nilžinišką tėvynės meilę degantį, lietuvių. Prisiminiau pirmuosius savo tautinės dvasios nokytojus. Džiaugiausi, kad ir kalėjime galiu sentis tų jėgų iš didžiojo lietuvininko. Sutarėme neišsiskirti. Pasisekė. Ir į KSDK perkėlus, lietuvišką administracija leido mums drauge likti, net ir guolius turėjome greta. Per pusantro mėnesio, kuriuos teko drauge su p.Simonaičių iškalėti, pasirokiau ir daug naujo patįriau. Ypač įdomi p.Simonaičio pasakojimuose Klaipėdos gražinino Lietuvai byla.

Vieng dieng paklausiau p.Simonaičio:

- Tamsta galējote repatrijuoti Vokietijon. Kādēl to nepadarēte?

- Šitokių klausimų mane užgaunate, ponas Karininke! Tiesa, esu kilęs iš ilgus metus vokiečiams vergavusios buvusios tautinės Lietuvos dalies. Pirmojo Pasaulinio Karo metu tarnavau vokiečių kariuomenėje, net turiau geležinį kryžių. Žmona kilusi iš dar ilgesnias metus buvusios vokiečių pavergtos Prūsijos dalies, abu kalbame puikiai vokiškai. Tai būtų

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044

Kalbėjonės ilgiau apie repatriaciją. P.Simonaitis nepateisino tų, kurie vien tik dėl savo kailio ar geresnio gyvenimo tuo metu paliko savo tėvynę. Gal, sakė, dovanotina tiens, kurie tiesiog iš kalėjinų ar NKVD nagų spruko, kad be reikalo nežūtų ir nesudarytų tautai nuostolių. Taip, tuo atveju geriau pabėgti. Bet jokių būdų nedovanotina tiens, kurie, tik pasirodžius vokiečiams, išsižadėjo lietuviybės, ir dabar rudonis ar juodonis uniformomis grįžta savo tautos "tvarkyti". Tie daugiau žalos padaro savo tautai, negu tikrieji vokiečiai.

+

- Pasakykite, pone, ar tansta žinote savo arcštavino priežastį? - paklausiau.

- Gal tansta galėtumėt man jį papasakoti?... - pa-
prašiau.

- Na, ir užuot priėmęs tamsta tokį puikų siūlomą darbą, Tamsta atsidūrei šitame kalėjime?... - nebeiškęsdamas įsiterpiau.

A long horizontal row of musical notation consisting of many small vertical stems and dots.

Po to pasikalbėjimo ji areštavę. Kuri laiką . bu-
vo paleidę, bet netrukus vėl areštavę...

- Tamsta, būdamas teisininku, manau, suprantate, ką to-
kia akystata reiškia. Aš dirbau Klaipėdos krašte prieš 10-15
metų. Sic vaikėzai, kurie čia stovi, tuo metu galėjo tik karves
ar kiaules ganyti. Savo tuometinėse pareigose tikrai su to-
kiais negalėjau susidurti.

I visus kitus klausimus p.Sinonaitis parciškė atgėsis
Klaipėdos krašte pagal tarptautinę teisę, tuometinį Klaipėdos
statutą ir Lietuvos įstatynus.

Bet mūdi vis sėdėjome tane pačiane rūsy. Be saulės spindulių ir bepasikeitinių tardyno cigoje.

Per iškaltą nėnėsį neleido skusti barzdos ir kirptis plaukų. Savo išvaizda priminiau beždžionę. Bet apsirengęs dar buvau žmoniškai. Panašiai atrodė ir p. Simonaitis. Mus lydėjo lietuvis, jaunas vyras. Leido eiti šalygatviu. Už tai buvome dėkingi nus lydėjusiam sargybiniui. Jis buvo apsikabinėjęs vi-
są krūtinę įvairiais blizgučiais. Tai buvo paskubomis pagaminti įvairiaspalviai Vyties, Šaulių Sąjungos, jaunaliotuvių ir kitų tautinių lietuvių organizacijų ženklai. Geriau mūietų ir gra-
žesnių spalvų ženklelių buvo prisisėgęs net po keletą egzemp-
liorių. Naujo patriotizmo pažnyvis!...

[illegible]

Kalėjine, po trumpų įregistravimo formalijų mus nuvedė į pereinamąją kambarą. Po kelių minučių, kai jau buvome joje užrakinti, p. Simonaitis pastebėjo, kad mano apsiaustas pakeitęs spalvą. Nustebau. Iš šviesiai žalio kariško apsiausto pasidarė juodai rudas. Tai buvo nuo milijono blusų, kurios buvo jį apsėdusios. Blusų buvo tiek daug, jog mus pagavo savotiška panika. Mes šaukėme per langus ir beldėmės į duris. Išgirdo pro langusėjusi, kaip p. Simonaitis sakė, buvusi klaidpėdiotė, dabar kalėjimo prižiūrėtoja. Prašėme jos gelbėti ir greičiau mus ištraukti iš tos kameros. Prašymo paklausė, ir mes netrukus buvome išvesti į pirtį "dezinfekcijai" ir vėliau patalpinti kriminalinių nusikaltėlių kameron. Tik trečią dieną perkėlė į politinių skyrių. Mūsų dviejų prašymą neiškirti patenkino. Kalėjimo viršininku buvo vienos ginklo dalies draugas, vėliau už pagrindžio veikimą iš jos pašalintas.

Vienā dienā, slapta pro kalējino langa bežiūrint, atsidarē didieji kalējino vartai ir kienan įveid keliadešint jaunuolių. P. Simonaičio veidas aptemo. Staiga išgirdau giliai iš jo krūtinės išsiveržusį dejaviną. Priėjęs pa - klausiau:

- Taip, platesnis matonojo pasaulio akiratis sukelia ir gilesnių galvoju. Liūdna nan matant šiuos vyrus. Ką jie su mumis daro? Kasdien matone naujus kalinių transportus atgabenant, o kitą dieną sunkvežimiais išvežant... Tai yra nasinis mūsų tautos naikinimas. Ir šį naikinimą dainai mes pātys vykdone. Girdėjote suintųjų pasakojimus, kad kaimuose, bažnytkaimiuose, miesteliuose ir miestuose tuoj po rusų išvijimo susidare štabai, įvairiausi štabeliai, kurių pareigūnai, dažniausiai neblaivieji stovyje, suiminėja, areštuoja ir net šaudo lietuvius ir tokius jaunuolius, kaip šis transportas. Juos ne į kalėjimus grūsti ir ne vokiečiams atiduoti, kad nes jų amžinai nustotume, bet įkirsti dvidešintponkis ninkšton vieton už neprotingus bolševikmečio žygius. To ir pakaktų. O mums liktų jaunimas savo ženėje. Daugunas dar ne supranta ar nenori suprasti, ko norėjo iš mus bolševikai ir ko nori vokiečiai? K a i p b r a n g i n t i n a s t a s

[illegible]

Ilgai kalbėjome apie mūsų jaunimo areštavimus, išve-
žinus, šaudymus ir kankinimus, kuriuos vykdė rusai, o dabar tų-
sia vokičiai. Stebėjomės lietuvių neprotingu elgesiu ir
menka politine nuovoka, akiai puolant vieniems ir antriems
okupantams į glėbį.

+

- Taip, - tartun iš kito pasaulio atsiliepė p. Sinonaitis - Ašaros nejučionis pačios teka. Bet ne dėl savo likimo verkiu. Tie ropužės (Klaipėdietišškai tariamas, nėgionas p. Sinonaičio keiksmas) visai sužlugdys mūsų tautą ir valstybę. Neleido jie šiandien iškelti tautinių vėliavų. Aukiau nuo pat ryto aušros, o dabar jau net po dešintos. Nepakyla trišpalvės. Viena Kęstučio gatvėje buvo suplėšėavusi, bet tuoj dingo. Kur jų "išlaisvinimas"? Naujais pančiais surakino mus!

Juo ilgiau bendravau su p. Simonaitiu, juo giliau įsitikinau lietuvišku giliu ir apgalvotu patriotizmu, tvirta niole ir pasišventinu savo valstybei ir saviems žmonėms. Drąsus ir nesvyruoją atsakymai naujesiems konisarams, tautinės ambicijos ir tautinės savigarbos gilus ir teisingas supratimas, nepalaužiana valia kalėjime turėjo stebinti kiekvieną lietuvį. Tautinė lietuviška dvasia buvo jo širdyje ir kraujuje. Su galvlesčiu ir pykčiu jis kalbėdavo, kad mes daug nepriklausomybės laikais padarėme, bet dar daugiau nepadarėme, ką galėjome ir turėjome padaryti. Kiek daug nešvarių nuosėdų ir drumzlių liko mūsų sąmonėje, kalboje, papročiuose, atskirų asmenų elgesyje, bendruomenėje ir kitur. Kaip jis puikiai kleipėdiečių tarne tardavo "ropužę" vietoj "rotušės" žodžio, kuris esąs kilęs ir Rathaus. O mes per 23 metus nesugebėję rast jam teisingo lietuviško pakaitalo. Arba su koku širdies skausmu ir pergyvenimu pasakodavo priėjimus pas lietuvių gubernatorius Klaipėdoje. Pav., viename priėjime dalyvavę visi reziduoją Klaipėdoje užsienių atstovai. Dalyvavęs ir jis, kaip direktoriaus pirmininkas. Visi priėjimo kambariai ir valgomoji salė buvo įrengti angliškame stiliuje. Nė vieno lietuviško audinio, nė vienos rūtos šakelės, nė vieno gintaro karoliuko, ar lietuviško krupniko bei tautinių valgių. O ponitė gubernatorienė tik čiulbanti tik ulbanti, kad "pas nus taip priinta". Pora darbo netų lietuvių atstovybėje Anglijoje lietuvaite pavertė svetima sale. Tokių šalintinų pavyzdėlių p. Simonaitis žinojo be skaičiaus.

Pono Simonaičio įnašas, atgaunant Klaipėdos kraštą, nilžiniškas. Tik gaila, kad šiane atsiminimų kampelyje apie jo asmenį, negaliu jų aprašyti. Tik norėčiau priminti, kad jis sa-

[illegible]

Kuo p. Simonaičiui tauta atsilygins, netrukus panatysine. Kiek nan teko jį pažinti, galiu tvirtinti, kad jis bus tik tuomet laimingas, kai su savo šcina, kurios jis yra dabar netekęs, galės rugsėjo 8 dienos šventę švęsti nepriklausomoje Lietuvoje, trispalvėms plėvesuojant. Tada vėl jam iš akių byrės ašaros, bet jos bus didelės laimės ir džiaugsmo ašaros...

"Žycie Tygodnia", lenkų savaitraštis, Nr. 34, rugsėjo 22 d. rašo, kad Paryžiun slapta atvyko ukrainiečių pagrindžio judėjimo delegacija ir įteikė Bevinui ir Byrnesui memorialą, pasirašytą Ukrainos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Dono kazokų, Baltg. Gruz. ir Vid. Az. tautų pagrindžio judėjimo atstovų. (W.F.Nr.38)

[illegible]

Kokie tos konisijos veiklos rezultatai - nežinome. Va -
sario pradžioje buvo žinoma, kad Amerikos Jungtinėse Valstybėse
areštuoti 4 asmenys. Vasario 20 d. buvo žinoma, kad Amerikos
Jungtinių Valstybių kontržvalgybą davė Baltiesiems Rūnams są -
rašą 100 asmenų, išivėlusių į šnipinėjimo sferą. Jų areštavimas
priklausė nuo prez. Trumano sprendimo.

Norint charakterizuoti Sovietų Sąjungos penktosios ko -
lonos aktyvią veiklą - susidomėjimą Vakarų alijantų karinėmis
paslaptimis - verta dar paminėti vieną Sovietų šnipinėjų frag-
mentą, išaiškinantį Portlande, Amerikos Jungtinėse Valstybėse, kai
tuo laiku pasaulio dėmesys buvo nukreiptas į Ottavą, Kanadą.

Redino šnipinėjiną Sovietų Sąjungos naudai aiškiai pa-
tvirtino vėlesnės žinios. Vyriausias Amerikos Jungtinių Valsty-
bių prokuroras Thomas Vlack š.m. balandžio mėnesio pradžioj pa-
reiškė, kad "nuodugnuas tardymo išdavoje yra pakankamai įrodymų
leitenantui Redinui iškelti baudžiamąją bylą. Amerikos vyriausy-
bė bylą atidavė tribunolui."

Valstybės Departamentas atsakė, kad ta byla "yra Teisingumo Departamento ir Baudžiamojo Tribunolo (Grand Jury) žinioje".

M A S K V O S R E A K C I J A.

P a t i m u š a - p a t i r è k i a.

[illegible]

I tuos užsienio spaudos įtarimus (pradžioje labai atsargius) ir į kanadiškų reveliacijų sukeltus išpūdžius sovietų užsienio propaganda stengėsi priešingai paveikti.

Vienas iš žinomiausių prosovietiskų propagandininkų Steel (Amerikoje) tvirtino, kad tas visas yra tik Rusi - jos priešų išmislas ir kad čia esąs tik naujas būdas sudaryti aferą, panašią į 1924 metų falsifikuoto Zinovjevo laiško.

Kokia Sovietų Sąjungos vyriausybės padėtis dėl šios skandalingos kompromitacijos? Kaip paprastai, Sovietai, aukščiausiaje laipsnyje sukompromituoti šnipinėjimo aferoje, apsimeta esą įžeisti. Nelaukdami nei Kanados vyriausybės viešo ir niškaus "vienos svetimos valstybės" apibūdinimo, vasario 20 dieną Sovietai paskelbė komunikatą:

"Sovietų vyriausybė patyrė, kad paskutinianie karo laikotarpį individualūs Sovietų karo attachė Kanadoje bendradarbiai gavo iš pažįstamų Kanados piliečių tam tikrą slapto pobūdžio informaciją, kurios Sovietų vyriausybei neturi vertės. Nustatyta, kad informacijos lietė tam tikrus technikos duomenis. Jie Sovietų vyriausybei nereikalingi ir menki, palyginant su geresniais Sovietų Sąjungos technišku laimėjimų rezultatais. Tuos technikos duomenis, kuriuos Sovietų karo attachė bendradarbiai gavo, galima buvo rasti plačiai paskelbtuose darbuose radiolokacijos tema, o taip pat žinomoje amerikoniškoje brošiūroje "Atominė Energija"."

Kanadiečiai anaiptol nebuvo linkę sutikti su tuo, kad informacijos būtų be reikšmės.

Sovietų Sąjungos vyriausybė toliau pareiškė, kad, sužinojusi apie karo attachė bendradarbių veiklą, karo attachė atšaukė iš Kanados "atsižvelgdama į tų bendradarbių neleistiną veiklą". Komunikate pažymima, kad Sovietų ambasadorius ir kiti ambasados bendradarbiai su ta afera nieko bendro neturėjo.

30. Antroje Sovietų pareiškimo dalyje jau puolama Kanada. Sovietų vyriausybė atkreipia dėmesį į nedraugišką Kanados spaudos ir radio kampaniją ir pažymi, kad Kanados vyriausybės užimta pozicija "betrapiškai kurstanti toje kampanijoje ir dėl to ta pozicija yra nesuderinama su abiejų kraštų normaliais santykiais".

"Ryšys su tuo kelia nusistebėjimą, faktas, kad Kanados vyriausybė tą pareiškimą padarė vasario 15 d., užuot prašiusi Sovietų Sąjungos paaiškinimų, kaip yra įprasta santykius palaikančių kraštų tarpe. Reikia manyti, kad ji galvoje turėjo kitus tikslus, surištus su Kanados saugumu. Reikia spėti, kad stačiokiška antisovietinė kampanija buvo dalis Kanados vyriausybės plano, kuriuo norėta Sovietų vyriausybei padaryti politinės žalos."

"Negalina laikyti aplinkybių sutapimu, kad Mackenzie King'o pareiškimas sutapo su J. T. Organizacijos Plenumo sesijos pabaiga, kuriamė Sovietų delegatai gynė demokratijos pagrindus ir mažųjų tautų nepriklausomybę. Matomai, p. King'o

66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

+++++ 60 +++++

pareiškinu ir antisovietine kampanija Kanadoje keršijama už Sovietų delegatų padarytus p. Kingo prieteliams nemalonumus Plenumo sesijos metu."

Tuoju po komunikato Sovietų spauda toliau plėtojo Sovietų notos argumentus ir, kaip pagal komandą, betarpiškai puolė p. Beviną.

"Pravda" įsidėjo straipsnį "Mackenzie King Bevinui pagalbon", kuriame tvirtino, kad p. Kingui rūpėjo ateiti pagalbon p. Bevinui, kuris savo kalbonis Saugumo Tarybos posėdžiuose D. Britaniją pastatė keblion pozicijon. "Toliau "Pravda", smarkiai puldama Kanados ministerių pirmininką, drauge užtikrina, kad nors Kanados vyriausybė savo antisovietine kampanija troško padaryti politinės žalos Sovietų vyriausybei, bet rezultatas bus priešingas. "Antisovietinės kampanijos autoriai pasireiškia ne pirmą kartą. Jie pasireiškia kaip gynėjai principų, nieko bendro neturinčių su demokratijos interesais. Jie kenkia normaliems santykiams tarp vyriausybių."

"Izvestija", komentuo-dama Sovietų vyriausybės pareiškimą dėl šnipinėjimo aferos, kaltina Mackenzie King'ą vedant nežabotą antisovietinę propagandą. "Kampanijos tikslas", sako "Izvestija", "nukreipto demokratinių kraštų visuomenės opiniją nuo skandalingo padėjimo, kuriame atsidūrė Bevinas."

"Pravda", aštriai smerkdama Kanados vyriausybės elgesį, sako: "Kanados ministeris pirmininkas panaudojo ne tik keistus ir negarbingus metodus. Tos aferos išaiškinimu norėta atsikirsti Sovietų vyriausybei, kuri apkaltino D. Britaniją Saugumo Taryboje." Ta proga "Pravda" nupiešė Bevino padėtį, kaip "sunkią ir skandalingą".

Dėl prez. Trumano pareiškimo, kad Mackenzie King jį painformavęs apie šnipinėjimo aferą jau rudenį "Pravda" rašo: "Kodėl King'as iki šiol tylėjo? Kingas tylėjo, nes, atsižvelgdamas į Sovietų Sąjungos kontržygius, žinojo, jog šis reikalas iš viso yra mažos reikšmės ir nekeltinas arba sulikviduotinas diplomatinio keliu su Sovietų Sąjunga." Aptardama tolimesnę Mackenzie King'o taktiką, "Pravda" baigia: "King'as nepadėjo Bevinui, ir jo nauja diplomatija nepakirs Sovietų Sąjungos autoriteto."

Visą laiką tylėjusi, Sovietų ambasada Kanadoje pagaliau balandžio 7 d. pirmą kartą oficialiai pasisakė šnipinėjimo aferos reikalu, svarbiausią šnipinėjimo aferos liudininką, buvusį ambasados šifruotoją, pavadindama "paprastu kriminalistu", pavogu - siu iš ambasados tam tikrą pinigų sumą.

Sovietų pareiškime toliau sakoma, kad "Ambasada Ottavoje laiko savo pareigą pažnyėti, kad kriminalisto šneižią parodymai ir Kanados spaudos kampanija prieš Sovietų ambasados tarnautojus yra visiška fikcija ir todėl neverta į juos kreipti kokį nors dėmesį."

P. Kingui belieka tik atsiprašyti...

Bet ne. Š.m. liepos mėn. 16 d. ministeris pirmininkas Mackenzie King paskelbė smulkų raportą šnipinėjimo aferos reikalu. Raporte, surašytame 700-uose puslapiuose, nustatoma, kad rusų žvalgybos agentūra Kanadoje vadovavo visam šnipinėjimo tinklui Amerikoje ir Anglijoje. Tačiau už paskutiniuosius įvykius Kanadoje Sovietų ambasadorius Ottavoje nėra atsakingas.

/Pasinaudota Jono Beženio straipsniais, išspausdintais "Dz. Żołnierza" ir "Dz. Polski", ir žiniomis, išsp. "Życie Tygodnia", "Kronika Dnia" ir "Inf. Prassowa"./

+++++

ERZBERGER MOTIEJUS

M.Erzbergeris gimė 1875 m. Kurį laiką jis buvo pradžios mokyklos mokytoju, o 1896 m. "Volksblatt" redaktorius. 1903 m.M.Erzbergeris išrenkamas į Vokietijos Reichstagą. Reichstage būdamas jis atstovavo kairįjį (katalikų) Centro Partijos sparną.

Jei to karo pradžioje Erzbergeris turėjo aneksionistinio nusiteikimo, tai ilgainiui šis jo nusiteikimas visai išgaravo. 1915 m. jis važinėjo su misija į Italiją, norėdamas per katalikus paveikti, kad Italija paliktų neutrali ir nestotų į karą Entantės pusėje. Taip pat veikė per katalikiškosios srovės Ispanijoje, Šveicarijoje ir Olandijoje, norėdamas sulaukyti tų kraštų visuomenės neapykantos augimą prieš Vokietiją.

Izvēlēgs beartējančią Vokietijos katastrofą, nes ir nepaprēžto povandeninio karo šalininkai netikējo jokiū lainōjinu, nors Vokietijos militaristai dējo ī šī ginklā visas viltis, Erzbergeris per Vatikānā ir per popiežiaus nuncijs Pacelli mēgino prieti prie taikas derybū (Be kitko, soc. dem. veikējas Ph. Scheidenmann savo atsininimose apio Pacelli yra pasakēs, jog jo vieno pretas pranašēsnis, negu visū Hohenzolernū drauge sudējus).

Vėliau Erzbergeris buvo vienas pradininkų taikos rezoliucijai praveisti reichstage (1917.VII.19). Tada Vokietijos aukščiausioji karo vadovybė dar norėjo įjungti į Vokietijos teritoriją porą milijonų lenkų, o gen. Hoffmann ne tik negalvojo palikti Lietuvą ir Kuršą, bet dar svarstė, jog taikos metu į šias sritis reikės atgabenti bent 6 korpai kariuo-

[illegible]

Ne tiek pats stojis, kiek kitų ištatytas Vilniaus kunigų seminarijon, jis čia labiausiai suėjo su Vincu Krėve-Mickevičium, kurio pirmuosius - lenkiškus - kūrinius (vėliau) girdavosi lietuviškai vertęs ir iš viso ši mūsų didįjį rašytoją mūsų literatūron ištatęs. Kaip Krėvė, taip ir jis į kunigus neįsisišventino. Tačiau Krėvei išėjus universiteto mokslus ir virtus gimnazijos mokytoju, Gira sustojo sistematiskai mokėtis, tenkindamasis tuo, ką jam įkvėpdavo laikraščių ir literatūros kūrinių, literatūrinių nagrinėjimų ir kritikų skaitymas. Tad "lavinosi iš savęs".

Kieką parašęs tilžinians laikraščiams, drauge su spaudos atgavimu ir pirmųjų Vilniaus lietuvių laikraščių pasirodymu jis tvirtiau susirišo su žurnalistiniu darbu. Neturėdamas tvirtų visuomeninių pažiūrų, tik lengvą plunksną ir ypač iš lankstų nugarkaulį, dirbo tai vienos, tai kitos krypties laikraščio redakcijoje, o kartais ir dviejų kitių kitam priešingų laikraščių redakcijose, leidėjų nestatonas jų vadovu, laikraščio krypties nustatytoju, tik jos kitų nustatymas vykdotoju. Taip jis dirbo Petro Vileišio "Vilniaus Žiniuose", taip Lietuvos Demokratų Partijos "Lietuvos Ūkininke", taip Smetonos ir Tuno įsteigtoje "Viltyje". Kurį laiką viena slapyvardė prisidengęs rašė viename laikraštyje, kita - kitame ir pats su savin ginčijos, polemizavo, tatau susekė ir nustatė, Mykolas Sleževičius susitikęs prie liaudininkų išplūdo ir išvarė iš "Lietuvos Ūkininko". Karštas "Vilties" smetonininkas, "Viltyje" paėmus viršų krikščionims demokratams, vietoje Smetonos ėmus ją Pranui Dovydaičiui redaguoti ir smetonininkams iš ten pasitraukus, Gira joje toliau dirbo, tik jau taikydamas į naują kryptį. Taip jis ir bėgiojo nuo žiniečių prie liaudininkų, nuo liaudininkų prie viltininkų, nuo viltininkų prie krikdėnų, kaip lengvai pasamdona, nebranginama ir negerbiama plunksna.

Reikšmingesnė jo vieta mūsų prieškarinėje - caro laikų - literatūrinėje gyvenime. Užaugęs Vilniaus krašte - džiūgų tarpe - prisiklausęs jų dainų, keliais tų dainų perdirbiniais ir sekimais, iš dalies ir savaimingaisiais kūriniais, kad ir neryškaus originalumo ir neturiningas, bet kiek pažėkvojęs, jis nekartą būdavo deklamuojamas lietuviškuose vakaruose, visuomenėje žinomas savo "Dūl dūl dūdelės" poezi - jos rinkiniu. Jis redaguodavo įvairias poezijos antologijas, net literatūrinį "Vaivorykštės" žurnalą. Jis rašė ir mėgėjų teatrui dramos kūrinius, kaip štai "Kerštą", įdomusis taip pat ir režisūros. Tačiau nei didelių poetų, nei rinto režisierių, nei žynių dramaturgų, nei kokio literatūrinio vadu niekadęs nebuvo laikomas.

Vilniaus lietuvių visuomenės darbe jis daug-kur būdavo pristatomas arba pats įsistatydavo, tik niekur rinčiau nepasireiškė. 1905 m. Didžianjame Seime jis tedarbo sekretoriate ir kai drauge su kitais sekretoriato darbininkais pra-

vius. Ne tik Kaune, bet ir plačioje pakaunijoje suominėjo Gira, kuris botgi taip drebėjo, jog darant kratą pas Nekrašą šis prašė lydėjusį Girą komendantūros karininką paimti iš šio rankų revolverį, kad šis neiššautų. Bekratydamas lenkų dvarininkus Kaišėdorių apylinkėje, Gira parsiveždavo ne tik suintuosius pėviakus, bet ir didžiusius maisto produktų ir kitokių gėrybių vožimus savą įstaigon ir namo. Kad ir savinasi jis pėviakų likvidavino nuopelną, bet pagarsėjo jo kaišėdoriniai žygiai ir išviso pernelyg neriantas jo būdas kontržvalgybos darbui vadovauti privertė vyriausybę jį iš ten atsiinti.

Jis buvo paskirtas Marijampolės apskrities viršininku. Kiek jis ten pasirodė tikęs, nežinome, tik neilgai jis ten teviršininkavo ir buvo atleistas neatsikaitęs iš valdžios pinigų. Jei tatau nesibaigė teismu, jis turėjo būti dėkingas Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai, kuris pagailėjo jo žmonos ir sūnelio ir išviso nenorėjo, kad turis jau kelio-lika metų literatūrinio stažo poetas kompromituotų ir kompromituotų lietuvių literatūrą pinigų eikvojimo bylonis ir sutiko jį atleisti toja sąlyga, kad jis dalinai išmokėtų iš-eikvotą sumą.

Čia Gira puolė literatūron, bendradarbiavo Krėvės "Skaitymuose", nęginamas rimčiau pasirekšti kritiko Radzi-kausko vardu, čia dirbo dienraščių redakcijose, čia vėl leid- do visokias antologijas ir kt. Vėliau rengė dar tautines mis-terijas Vytauto kalne. Čia prisiplakdavo jis prie kurios vi- suomeninės organizacijos, čia įsirašydavo universitetan lais- vu klausytoju, paskaitų nelankydamas, bet nepaniršdamas užsi- dėti studentišką kepuraitę.

Ir vėl jis išskyla į viršininkus - tur-būt kaip buvęs Vilniaus nęgųjų teatro režisiorius skiriamas Kauno Valstybi- nio Teatro direktorium. Čia jis, žinoma, niekan nebuvo autori- tetu, tik akiai vykdė Švietimo Ministerijos įsakymus, nurody- mus ir pageidavimus, lindo prie artisčių ir chorisčių ir savo direktoriaviną baigė tuo, kuo ir apskrities viršininkaviną - nemažos sumos išeikvojimu. Vėl Girionė bėga pas Smetoną, vėl jis ištiesia pagalbos ranką poetui - ir šis atsiveikins su teatru, atsiduria Švietimo Ministerijoje Knygų Leidimo ir Tik- rinimo Konisijos sekretorium. Nebaigęs nokėti savo viršininka- vimo "skolų", turi dar iš algos nokėti ir savo teatrines "u- vlečenijas". O čia dar kavinių ir pieninių padavėjos, čia žy- daitės ir nežydaitės, kurioms gašlusis, šlykščios išvaizdos de- generatas turėjo būti daug dosnesnis už paprastą sveiką pa- tvirkėlį. Dar literatiniai priėninai, žmonos ir sūnaus išlai- dos. Tad nemažai reikėjo suktis poetui, kad "galus su galais" suvestų. Nestebėtina, kad jo ankstyvesni "paklydiniai" vis daž- nėjo ir stiprėjo, nesuderinami su jo viešai reiškiamais katali- kiškais įsitikinimais ir tautiškuoju idealizmu, o jo vis sly- desnė moralė virto visiškai nemorale.

Nors Švietimo Ministerijos buhalterija buvo griežtesnė, negu menininkų vaidilų įstaigoje ir Valstybės Kontrolė, tiek jau su poetu bėdos turėjusi, dabar buvo budresnė ir dažniau jį tikrino, bet ir čia jau pasitaikydavo piniginių "neaiškumų". Vis dėlto labiau varžomas, jis dabar negalėjo taip plačiai nau- dotis valdžios pinigais kaip seniau. Tačiau dabartinė tarnyba nelauktai davė jam kitų rinktų įeigų - "švaresnių" - ne iš val- džios išdo. Jis pavertė Leidimo Konisiją kyšių činio įstaiga.

Kyšius jis ėmė visokių. Užtikrindami sau palankią Komisiją - jos atestaciją savo leidiniams ir jų išleidimą į mokyklas, knygų leidėjai mokėdavo jam už šio reikalo pravedimą nemažas sumas arba ("Spaudos Fondas") perspausdindavo jo senus poezijos rinkinius ir mokėdavo jam už tai aukštą honorarą, kad ir žinojo, jog šie perspausdiniai nebebus pirkti. Jei pati Ministerija ką leisdavo, jis tą darbą atlikti atiduodavo tai spaustuvei, kuri jam už tai didesnę kyšį pažadėdavo, savo pilną spaustuvę atsigaudavo, su jo žinia išspausdindama pigesniais, tad nenkesniais popieriais, negu buvo sutarta. Iš autorių honorarų taip pat sugebėdavo išspausti sau nuošintį. Kaip Leidimo Komisijos sekretorius ir literatas skiriamas valstybinės literatūrinės premijos skyrimo komisijon, ir čia sugebėdavo iš premijuotų rašytojų "pasiskolinti" tūkstantį ir kitą litą. Prisišliedamas prie visokių iškilnių, sukaustuvių ir kitokių viešųjų pasirodymų rengti komisijų ir komitetų, nariams visuomenininkams visuomeniškai, tad nenokamai dirbant, jis "už darbą" nemažai pasiimdavo iš tų skiriamų lėšų. Kur buvo skiriama kokio literatūrai renti subsidija, ten jis pirmas prie darbo stodavo ir padėdavo greit ją sudoroti. Taip "Literatūros Naujienoms" skirtos nemažos piniginės paranos žymi dalis radosi jo kišenių.

Kaip poetas jau sustingęs ir nebevaisingas, jis ieškojo įkvėpimo kitur - tiesa, netiek savo nusisusiai poezijai, kiek visuomenininkams žygiams. Kaune atsiradus Varšuvos agentui - korespondentui Katelbachui, Vilniaus gynėjas ir peoviakų likvidatorius jo dažnas svečias, spaudoje pasirodo neaiškūs mūsų poeto straipsniai, kuriuose numatomas geresnis susipratimas ir sugyvenimas su lenkais, tik reikia pakeisti savo ligšiolinę elgseną, pavyzdžiui, vis primenant Vilniaus reikalą. Seniai nebegegarbiamo žmogukščio parašas niekais pavertė sumanytąją žygį, niekas dėl tų ir kitų to patį įkvėpimo straipsnių nepakeitė Lietuvos santykiuose, tikriau nesantykiuose su Lenkija, bet poetui netikėtai atsidarė daug platesnis veikimo kelias, lei - džias jam pagaliau tvirčiau aprūpinti savo senatvę.

TSRS atstovybės rengianuose pobūviuose ir priėmimuose dažnas svečias, berods kaip ir kiti Kauno neninginkai, literatai ir žurnalistai, Gira, pagaliau atkreipia į save polpredo Pozdniakovo dėmesį. Šioje rūpesniu Gira kviečiamas į TSRS vasaroti - grįžta iš ten netiek sužavėtas, kiek "gatavas". Neseniai dar siundęs vidaus reikalų ministerį Čapliką prieš prof. Krėvė-Mickevičių kaip kairiosios krypties "Literatūros" žurnalo redaktorių, vaizduodamas jį bolševiku, dabar "pats" išleidžia TSRS kultūrai ir literatūrai skirtą "Literatūros Naujienų" entuziastingą numerį. Pozdniakovo pobūviuose pasirodo su prisegta prie švarko raudona rožė. Skiriant valstybinę premiją seniau prieš kairįjį Cvirką pravedęs pozicinį Dovydą, 1940 m. valstybinę premiją gavus katalikiškan poetui Brazdžioniui Gira sukelia visą audrą ir premijos įteikimo akte, kuris vyko Vilniaus universiteto salėje, surengė protesto demonstraciją taip dar neseniai savo šneišiamo Krėvės naudai. Neseniai dar viešai tebegarbingas Smetoną kaip Tautos Vadą, 1940 m. birželio mėn. 15 d. Kaune pasirodžius pirmiesiems Raudonosios Armijos tankams, Gira išskėstomis rankomis pasitinka "liaudies išvadautojus", drauge su Cvirka ir kitais šokinėja aplink naujuosius viešpačius, visas apsi - seilines stengdamasis jiems prisinešinti ir įsitaikinti, kontr - žvalgybininkas, kairiųjų įskandėjas, vadizno - tad fašizno - gar -

"Aš - stalinistas." išdidžiai dabar pareiškavo Liudas Gira, iš kukšto ir su panieka žiūrėdamas į visus nesusipratusius stalinistiškai sakyties ir bolševikiškai šildyties. Su marksizmu nieko bendro neturėdamas, nei Markso veikaly, nei šiaip rintesniosios marksistinės literatūros niekados neskaityęs ir perbėgęs visas lietuvių politines partijas, vienos tik tai Lietuvos socialdemokratų partijos marksistinėje spaudoje nei eilutės neparašęs, nei dabar jis nenėgino rimčiau pažinti marksistinių bolševizmo prielaidų, tenkindamasis Stalino ir kitų bolševikų brošiūradėmis ir straipsniais. Pačių bolševikų rintai nevertinamas, negavo jis nei komisaro nei kitos kurios reikšmingesnės vietos, bet atsidėkota jam už parsidavimą gera alga, o vėliau, vokiečiams puolus maskolius ir paniškai pabėgus drauge su komisariu Maskolijon, pulkininko titulu, o mirus - "didžiausio Lietuvos liaudies dainiaus" pakėlimu.

(J. B é m a s)

/ Šias žinias "B.Inf.Int." laikr.
pateikė asmuo, atvykęs 1945 metų
rudeni iš okup. Lietuvos /

2. Valdžios pareigūnai, ypač Paleckis ir Gedvilas, labai reklamuoja si, bet niekas jais nesidomi, nes visi žino, kad jie nesavistovūs. Viskas prasideda ir baigiasi pilkvoju žmogum arba komiteto sekretorium.

4. Vokiešiu okupacijos metu atgabentos rusų šeimos į tokias žalias lietuviams nepadarė. Jos buvo greit repatrijuotos Rusijon. Dabar jos grįžta apsirūpinti maistu. Skundžiasi, kad Rusijoje viešpatauja bėdos, vargas ir skurdas.

[illegible]

6. Dvasiškijs traktuojama lygiai su pasauliečiais. Daug areštuota, daug slapstosi, kiti išvyko "gydytis" arba pakeitė papijas. Tačiau tikėjimo išpažinimas ir praktika nevaržomi, bet bažnyčios tuštėja.

8. Masinių areštų arba treniruočių nebuvo ir apie konkrečius pasirengimus tokiems areštams ir išvežiniams žinių nėra.

9. Paštas veikia. Perkontroliuojami laiškai keliauja 3 savaites. Iš Amerikos Jungtinių Valstybių laiškai eina 1-1,5 mėn. Iš Afrikos ir Palestinos - 5 mėn.

10. Susisiekinio galimybių lietuviams nėra. Net važiuoją iš
valsčiaus į valsčių, yra arcštuojami ir tardomi. Geležinkeliais
galima keliauti tik su specialiais loidimais.

11. Apie teismus už akių lietuvians, esantiems Švedijoje, Vokietijoje ir t. t., negirdėjau. Bet tas nereiškia, kad jie nevyktų. Labai maža pasiekia žinių visuomenę. Propogandiniai laikraščiai skelbia dirbtinai nuduotą džiaugsmą dėl tariamojo "laisvės laimėjimo".

12. Kol kas nekreipiana dėmesio į pasitraukusių užsienin (Vak.Vokietijon ir Švedijon) asmenų šeimas, likusias Lietuvoje. Bolševikai aiškina, kad tai dar ateisias laikas. Milicininkai gi ir dabar, jei tik turi atitinkamų žinių, tokias šeimas terorizuoja, areštuoja, tardo, reikalauja išsipirkti arba daro kratas ir atima viską, ką randa. Pav., mano tėvai (abu virš 70 metų amžiaus), nieko nežinantieji apie savo sūnus, buvo snulkiiai iškratyti, apiplėšti, tris kart turėjo išsipirkti iš arešto. Dabar savo 50 ha. ūkyje nieko neturi, neturi kuo mokesčių apmokėti, ypač dėl darbo rankų trūkumo. Darbininkų sandynas nepraktikuojamas, o brolis, likęs ūkyje, 1944 m. be priežasties buvo areštuotas ir ligi šiol tebesėdi kalėjime.

13. 1944 m. rudenį gauta laiškų iš ištrentųjų Sibiran gini-
nių. Kai kurio grižta su bolševikais pabėgę.

14. Atrodo, kad ūkininkams bus palikta 50 ha. Norinčių tu-
rėti daugiau žemės nėra, nes patys savininkai turi ją apdirbti
ir nokesčius nokėti.

15. Ženės mokesčiai labai dideli, turint galvoje valdiškas ženės ūkio gaminių kainas. Spekuliacija tarpsta. Lašinių kg. juodojoje rinkoje - 500 Rb., o darbininkas per mėnesį uždirba - 300 Rb. Kol kas ūkininkas šnip taip išsiverčia, bet kraštas skubiai rieda vargan, ūkis snūka.

16. Lenkijon išvyko tik tie, kurie įrodė savo lenkiškumą, Vilniečiai, išvykdami į Vakarų, paliko savo turto kitų globai sakydami: "Mes dar sugrįšime."

17. Mokoma lietuvių kalba, bet rusų kalba yra privaloma. Daug pradžių, nokyklų paversta 4 kl. progimnazijomis, o ligšioliniai nokyklų vedėjai pavadinti direktoriais.

18. Gyvenimss kasdien sunkėja, tampa nepakenčiamu. Turtingesni ūkininkai, nejudomo turto savininkai, inteligentai, patriotai-veikėjai tirpsta kaip sniegas.

19. Kaunas mažai nukentėjo nuo karo veiksmų, išskyrus gelž. stoties rajoną. Mieste kasdien daugėja rusų kareivių, karininkų ir kolchozninkų. Sutenus vaikščioti pavojinga, lietuviai prieblandoje visai nesirodo gatvėse. Plėšinus, visiškai išrengiant, daugiausiai vykdo rusų kareiviai.

[illegible]

21. Partizanai spontaniškai veikė praeitą pavasarį (1945 m.), kai buvo galima visą laiką pasilikti miškuose. Pav., Labanoro miškuose bolševikai panaudojo net artileriją kovoje su partizanais, kurių tačiau nepajėgė likviduoti. Ypač partizanai kovoja prieš bendradarbiaujančius su okupantais komunistais ir prieš bolševikus, pasižyminčius žiaurumu. Pav., valsčiaus milicijos vadas, žydas, kratos metu pasisavinęs mano švarką ir visame valsčiuje pagarsėjęs savo žiaurumu, buvo partizanų užnuštas. Kick likviduota partizanų sunku pasakyti. Mūsų valsčiuje buvo nemaža aukų. Trys mano pusbroliai, nestoję mobilizacijon, buvo slapta milicininkų užklupti ir vietoje sušaudyti. Visus 3 lavonus Velykų švenčių metu paliko bažnytkainio gatvėje. Kėlnyniniame valsčiuje tą patį padarė ir su daugiau, pasisėkusių milicininkams sugaudyti, "banditų".

VALSTYBĖ, DAVUSI DIDŽIAUSIĄ "QUISLING'Ų" SKAIČIŲ.

Vlasovas buvo vienas vyriausiųjų bei žymiausiųjų Maskvos gynėjų prieš vokiečių invaziją. 1941 m. gruodžio 13 d. "Izvestija" patalpino jo fotografiją ir ilgą panegyriką apie jo asmenį. Garsi žurnalistė Ieva C u r i c, duktė garsio Curie, 1942 m. knygoje "Journey Among Warriors" (Kelionė karių tarpe), aprašydama savo lankymąsi rytų fronte taip charakterizavo gen. Vlasovą: "Jis, matyt, buvo sėstas vienintėlės idėjos: vokiečius ir jų našinas sunaikinti t u o j a u p a t. Jis drąsiai šypsodamasis pasakė: 'Šiuo metu priešas yra sužeista bestija'. Toliau pridūrė: 'Turime sunaikinti priešą, ir kiekvienas turi ko votį su fašistais'. Baigdamas pasikalbėjimą, gen. Vlasovas pabrėžė: 'Mano kraujas priklauso tėvynei.' "

Pokelių mënusių gen.Vlasovas pateko vokiečių nelaisvën. 1942 m.pavasari gen.Vlasovas su visa cile kitų sovietų generolų pradėjo bendradarbiauti su vokiečiais. Jis sudarė "rusų legijoną" ir tarianosios rusų vyriausybės užuonazgą. Jis sugebėjo įtraukti į savo dalinius apie milijoną sovietų karininkų ir kareivių, kovojusių vokiečių pusėje. Sovietų propaganda, norėdama nuslėpti šią kompromitaciją, paskelbė, kad Sovietų armijoje buvę du gen.Vlasovai: vienas Maskvos didvyris "generolas majoras", antras - išdavikas "generolas leitenantas". Amerikiečių spauda patalpino dvi, greta viena kitos, A.A.Vlasovų fotografijas: "generolo majoro" iš "Izvestijos" ir "generolo leitenanto" iš berlyniško "Novoje Slovo" (1942 m.). Pasirodė, kad vienoje ir antroje fotografijoje yra tas pats veidas.

Pilnai suprantama, kodėl Sovietai viską daro, stengdamiesi užtušuoti ir nuslėpti gen. Vlasovo istoriją. Jis simbolizuoja didžiausią išdavinį šiame kare, kurį padarė milijonas žmonių tarpe Sovietų generolai, artistai, žurnalistai, inžinieriai, gydytojai ir t. t. Garsus amerikiečių mokslininkas ir publicistas

[illegible]

T U R I N Y S

1. A.Dalginis	- TAUTOS ŠVENTĖ	1 pusl.
2. Mykolas Biržiška	- LIETUVOS LENKIJOS SANTYKIAI AMŽIŲ BĖGYJE (tęsinys)	5 "
3. St.Santvaras	- TIKROVĖ (eilėraštis)	16 "
	APIE BRILIJANTUS (eilėraštis) ...	16 "
4. Vincas Ramonas ..	- GRUŠTAS (iš romano "Kryžiai") ...	17 "
5. Klenensas Jūra ..	- VIKINGAI (baladė)	20 "
6. Adolfas Daukantas -	LENTIS (novelė)	29 "
7. Vyt.Mačernis	- ŽODŽIAI ŽODŽIAMS (eilėraštis) ...	38 "
8. E.V.Cowdry,	- MODERNUS VĖŽIO TYRINĖJIMAS (išver- tė ir sutrump.Dr.J.Mockevičius)..	39 "
9. V.K.Mačiulaitis ..	- AMERIKOS ORO GINKLAI	42 "
10. Albinas M.	- KALĖJIME SU DIDŽIUOJU LIETUVNINKU	49 "
11. V.Vilnietis	- PASAULINĖ ATOMINIO ŠNIPINĖJIMO AFERA KANADOJE (Spaudos ir radijo žinių montažas)	56 "
12.	- IŠ PASAULIO 1. Erzberger Motiejus (A.Indrė- nas)	61 "
	2. L.Giros biografijai papildyti. (J.Bėmas)	62 "
	3. Lietuvoje	67 "
	4. Valstybė, davusi didžiausią "quislingų" skaičių	69 "
13.	- ATSIŪSTA PAMINĖTI	70 "

IV-ojo "VAGŲ" Nr.turinys. K.Mantvydas - KUR ESAME - KUR EI-
NAME?, M.Biržiška - LIET.LENK.SANT.AMŽ.BĖGYJE, Adol-
fas Daukantas - DUMBRIO MIRTIS (iš apysak.), M.Bavars-
kas - POŽEMIAI (eil.), A.Bivainis - ILGESYS (eil.), A.
Jovaras - GRAUDI ISTORIJA, V.K.Mačiulaitis - DUJŲ TUR-
BININIAI LĖKTUVAI, J.Mockevičius - PIRM.ŽMOG.GYVENIMO
DIENOS, S.Alsietis - KĄ IR KAIP GERIA ŽMONĖS, E.S.ŠVY-
TURYS - Naciai Klaipėdos krašte, P.WINTERTON - RUSIJA,
NEŽINANTI RIBŲ (A.Masionio vert.), V.Vilnietis - TARP.
ATOM.ŠNIP.AFERA KANADOJE.

ŠIS "VAGŲ" NUMERIS DĖL DIDŽIOJO ROTATORIAUS REMONTO SPAUSDI-
NAMAS UŽ RŪGŠĖJO IR SPALIŲ MĖN. / Redakcija /

Leidžia ir redaguoja: Redakcinė Kolegija.

Iliustravo ir į natricas pervedė: RADVILAS Kęstutis ir GILAN-
DIS Kazys.

Perrašė ir atspausdino: GEDŽIUS Pranas ir BULKĖ Petras.

Šio numerio kaina - 5 RM.